

Crna Gora
VLADA CRNE GORE
Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

IZVJEŠTAJ

**O RAZVOJU I ZAŠTITI PRAVA MANJINSKIH NARODA
I DRUGIH MANJINSKIH NACIONALNIH ZAJEDNICA
U 2012. GODINI**

Podgorica, april 2013. godine

IZVJEŠTAJ O RAZVOJU I ZAŠTITI PRAVA MANJINSKIH NARODA I DRUGIH MANJINSKIH NACIONALNIH ZAJEDNICA U 2012. GODINI

1. UVOD

Ovaj *Izveštaj* se podnosi u skladu sa članom 38 Zakona o manjinskim pravima i slobodama (»Službeni list RCG«, br. 31/06, 51/06 i 38/07 i »Službeni list Crne Gore«, broj 2/11), kojim je propisana obaveza Vlade Crne Gore da najmanje jednom godišnje podnosi Skupštini Crne Gore izvještaj o razvoju i zaštiti prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Osnovni cilj *Izveštaja* jeste da pruži prikaz politike zaštite manjina, kako u normativnom dijelu, tako i po pojedinim oblastima društvenog života značajnim za zaštitu manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Na Trećoj sjednici prvog redovnog zasijedanja u julu 2009. godine, Skupština Crne Gore je razmotrila i usvojila Izveštaj o razvoju i zaštiti prava manjina u 2008. godini. Izveštaj za 2008. godinu je, pored pregleda domaćeg zakonodavstva i prakse, sadržao detaljan prikaz zaštite manjinskih prava u međunarodnim dokumenatima, osnovne demografske pokazatelje, te institucionalni okvir zaštite manjinskih prava u Crnoj Gori. Takođe, na Sedmoj sjednici prvog redovnog zasijedanja u 2012. godini, 10. jula 2011. godine, Skupština je razmotrila i usvojila Izveštaj o razvoju i zaštiti prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u 2011. godini. Shodno sugestijama poslanika iznijetim na sjednici Odbora za ljudska prava i slobode i na plenarnom zasijedanju, ovaj *Izveštaj* je manjeg obima i obuhvata trenutnu situaciju i pregled aktivnosti na planu unapređenja i zaštite manjinskih prava.

2. PRAVNI OKVIR ZAŠTITE MANJINSKIH NARODA I DRUGIH MANJINSKIH NACIONALNIH ZAJEDNICA U CRNOJ GORI

Crna Gora je ustavno definisana kao građanska, demokratska, ekološka i država socijalne pravde, zasnovana na vladavini prava. Nosilac suverenosti je građanin koji ima crnogorsko državljanstvo. Ustav Crne Gore daje pravnu osnovu za promovisanje, jačanje i unapređenje zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda i potvrđuje obavezu Crne Gore da poštuje međunarodne standarde u tom kontekstu. Gotovo polovina članova Ustava (68 od 158) se odnose na ljudska prava i slobode, čime je normativno potvrđen njihov značaj.

Osnovne odredbe Ustava sadrže tri odredbe, suštinske za uživanje ljudskih prava i sloboda. Članom 6 data je opšta garancija zaštite ljudskih prava i sloboda, kao nepovrjedivih kategorija. Član 7 propisuje zabranu izazivanja mržnje ili netrpeljivosti po bilo kojem osnovu, a član 8 propisuje zabranu diskriminacije, kao opšteg preduslova za uživanje svih ljudskih prava i sloboda. Tačnije, u članu 8 jemči se zabrana svake »posredne ili neposredne diskriminacije po bilo kom osnovu«, a takođe » neće se smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju. Posebne mjere

se mogu primjenjivati, samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete«, što ostavlja prostor za uspostavljanje dodatnih mehanizama zaštite i unapređenja prava manjina, odnosno integraciju manjina sa očuvanjem svoje posebnosti.

Dio drugi Ustava, sadrži 65 članova kojim se garantuju ljudska prava i slobode, građanska i politička, ekonomska, socijalna i kulturna, kao i prava manjina. Pored nacionalnog zakonodavstva, kojim se garantuje poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, kao i prava manjina, Crna Gora je, odredbom člana 9 Ustava, utvrdila da potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava su sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, te da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva.

Od pravnih instrumenata UN-a, to su: Pakt o građanskim i političkim pravima, sa oba fakultativna protokola, kao i Pakt o socijalnim, ekonomskim i kulturnim pravima, Međunarodna konvencija o eliminisanju svih oblika rasne diskriminacije. Takođe, Crnu Goru obavezuje i Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, ali ne kao ugovorna, već kao međunarodno običajno-pravna obaveza.

Od pravnih instrumenata Savjeta Evrope, to su: Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Evropska socijalna povelja, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina¹ i Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima.

Pored osnovnih ljudskih prava i sloboda, u cilju zaštite ukupnog nacionalnog identiteta, Ustav i zakoni Crne Gore manjinama daju i set dodatnih prava. Ustav u Dijelu drugom, u članovima 79 i 80 pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemči prava i slobode, koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici sa drugima, a zabranjuje asimilaciju pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Država je dužna da zaštiti pripadnike manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica od svih oblika nasilne asimilacije.

Zakonom o manjinskim pravima i slobodama (»Službeni list RCG«, br. 31/06, 51/06 i 38/07 i »Službeni list Crne Gore«, broj 2/11) na bliži način uređuje set manjinskih prava i mehanizme zaštite tih prava. Zakon se odnosi na očuvanje nacionalnog identiteta manjina, tj. zaštita od asimilacije manjina, kao i omogućavanje djelotvornog učešća manjina u javnom životu. Shodno definiciji iz zakona, manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednica je svaka grupa državljana Crne Gore, brojčano manja od ostalog preovlađujućeg stanovništva, koja ima zajedničke etničke, vjerske ili jezičke karakteristike, različite od ostalog stanovništva, istorijski je vezana za Crnu Goru i motivisana je željom za iskazivanjem i očuvanjem nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta.

---

¹ Crna Gora je, nakon obnove nezavisnosti, pismom ministra inostranih poslova od 06. juna 2006. godine, izjavila da prihvata sve obaveze koje proizilaze iz konvencija i sporazuma Savjeta Evrope koje je potpisala ili ratifikovala bivša državna zajednica Srbija i Crna Gora. Dodjeljujući status posmatrača Crnoj Gori, Komitet ministara SE je još u pretprijemnom periodu priznao Crnoj Gori članstvo u konvencijama i protokolima otvorenim za pristup država nečlanica, kao i sukcesorski status u određenom broju tzv. zatvorenih konvencija. Između ostalih i Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina. Crna Gora je 11. maja 2007. godine postala punopravna članica Savjeta Evrope, a članstvo u Okvirnoj konvenciji joj je priznato od 06. juna 2006. (datuma izjave o sukcesorskom statusu u konvencijama i protokolima SE, kojih je strana ili potpisnica bila bivša državna zajednica Srbija i Crna Gora). Na osnovu odredbe iz člana 25. stav 1. Okvirne konvencije, Crna Gora je dostavila svoj Inicijalni izvještaj u junu 2007. godine, a na sjednici Vlade Crne Gore od 06.09.2012. godine usvojen je Drugi izvještaj. Ovaj izvještaj je imao za cilj da ukaže na zakonodavne, institucionalne i druge mjere koje je Crna Gora preduzela i preduzima da bi realizovala obaveze utvrđene Okvirnom konvencijom.

3. INSTITUCINALNI OKVIR ZAŠTITE MANJINSKIH NARODA I DRUGIH MANJINSKIH NACIONALNIH ZAJEDNICA

3.1. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Imajući u vidu programsku orijentaciju Ministarstva za ljudska i manjinska prava, ovo Ministarstvo radi na realizaciji svojih osnovnih strateških projekcija. Osnova te strategije je puna integracija manjinskih naroda u društveni život uz dalje očuvanje i razvijanje njihove nacionalne i kulturne posebnosti, te unapređenje njihovih zakonskih prava i sloboda.

U toku 2012. godine tri puta je Vlada Crne Gore mijenjala Uredbu o organizaciji i načinu rada državne uprave, čijim odredbama su mijenjane nadležnosti, poslovi i naziv Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Odredbama Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave od 23. januara 2012. godine, Ministarstvo je vršilo određene poslove pod nazivom Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, odredbama Uredbe od 11. maja 2012. godine Ministarstvo je promijenilo naziv u Ministarstvo za manjinska prava, a samim tim i nadležnosti. Shodno odredbama datim ovim izmjenama Uredbe, poslovi unapređenja i zaštite ljudskih prava i sloboda, rodne ravnopravnosti i odnosa sa vjerskim zajednicama preneseni su u nadležnost Ministarstva pravde i ljudskih prava. Izmjenama i dopunama ove Uredbe od 07. decembra 2012. godine, Ministarstvu se vraćaju prethodni poslovi, a samim tim se mijenja i naziv Ministarstva.

Iako je Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji definisano da poslove u Ministarstvu obavlja 27 službenika i namještenika, u toku 2012. godine radne poslove i zadatke je obavljao ministar i 13 službenika i namještenika, te se u narednom periodu mora raditi na jačanju administrativnih kapaciteta ministarstva.

3.2. Savjeti manjina - U cilju implementacije Zakona o manjinskim pravima i slobodama, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je donijelo podzakonske akte, kao pravni preduslov neophodan za konstituisanje savjeta manjina - Pravila za prve izbore savjeta manjina, Uputstvo o jedinstvenim obrascima za sprovođenje izbora za članove savjeta («Službeni list RCG», br. 46/07) i Pravilnik o obrascu i načinu vođenja evidencije savjeta («Službeni list CG», br. 37/08). Shodno zakonskim rješenjima, održane su elektorske skupštine za izbor članova sljedećih savjeta: Hrvatski savjet, Bošnjački savjet, Romski savjet, Muslimanski savjet, Albanski savjet i Srpski savjet. Održane su Konstitutivne sjednice savjeta, a savjeti su registrovani kod Ministarstva za ljudska i manjinska prava, čime su stekli svojstvo pravnog lica. Od avgusta 2008. godine savjeti se redovno finansiraju iz budžetskih sredstava Ministarstva. U 2012. godini nastavljena je saradnja sa manjinskim savjetima, kao i finansijska podrška, koja je iznosila ukupno 300.000,00 eura, odnosno svaki savjet je dobio po 50.000,00 eura. Nastavljajući saradnju sa savjetima, u decembru 2012. godine ministar Numanović se susreo sa predsjednicima svih šest konstituisanih savjeta.

3.3. Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava - Na predlog Vlade Crne Gore, Skupština je u februaru 2008. godine donijela Odluku o osnivanju Fonda za manjine («Službeni list Crne Gore», br. 13/08 i 64/11). Fond je osnovan radi podrške aktivnostima značajnim za očuvanje i razvoj nacionalnih, odnosno etičkih posebnosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika u oblasti nacionalnog, etičkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta. Od svog osnivanja, Fond je posebna budžetska potrošačka jedinica. Za

2012.god. budžetom opredjeljena sredstva Fonda za ostvarivanje i zaštitu manjinskih prava su iznosila 895.330,00 eura².

3.4. Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina - Prepoznajući značaj interkulturalnosti i crnogorsku kulturnu šarolikost, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je preduzelo aktivnosti na profunkcionisanju Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina. Poslije usvajanja izmjena Odluke o osnivanju Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina, imenovan je Upravni odbor, obezbjeđen je adekvatan prostor za obavljanje djelatnosti i neophodna materijalno-tehnička sredstva za rad i izabran je direktor ove institucije. U Centru je za sada troje zaposlenih, i to: direktor, poslovni sekretar i organizator programa, a budžet za 2012. godinu je iznosio 208.533,10 eura.

4. OBLASTI ZAŠTITE PRAVA

4.1. Zabrana i zaštita od diskriminacije

Pored ustavnih i zakonskih proklamovanja jednakosti i zabrane nedozvoljenog razlikovanja, na predlog Vlade Crne Gore Skupština je 27. jula 2010. godine usvojila opšti Zakon o zabrani diskriminacije. Zakon o zabrani diskriminacije je sistemski zakon koji pruža osnovu i mehanizme za borbu protiv diskriminacije po bilo kom ličnom svojstvu. Ministarstvo je donijelo Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o slučajevima prijavljene diskriminacije, po kojem su državni organi i institucije koje dolaze u kontakt sa slučajevima diskriminacije (sudovi, inspeksijske službe, organi za prekršaje), dužni da vode preciznu evidenciju o ovim slučajevima i dostavljaju je Zaštintniku/ci Ljudskih prava i sloboda, koja tako postaje sastavni dio njegovog Posebnog izvještaja iz oblasti diskriminacije, koji Zaštitnik/ca podnosi Skupštini Crne Gore.

U cilju sprovođenja Zakona, Ministarstvo je izradilo Plan implementacije ovog Zakona, odnosno, Plan edukacije i Plan medijske promocije antidiskriminatornog zakonodavstva. Edukacija državnih službenika, nosilaca pravosudnih funkcija i zaposlenih u drugim nezavisnim organima i organizacijama iz oblasti pružanja zaštite od diskriminacije, se odvijala kroz cikluse radionica, koje su kao teme obrađivale: opšti pravni režim zaštite od diskriminacije, te pojavne oblike koji predstavljaju ključne diskriminacije u društvu. Edukacija i promocija antidiskriminatornog ponašanja označene su kao kontinuirane aktivnosti Ministarstva, od vremena usvajanja Zakona o zabrani diskriminacije, sa ciljem osposobljavanja što većeg broja onih koji su posredno i/ili neposredno uključeni u sprovođenje antidiskriminatornog zakonodavstva.

Protekle godinu obilježile su aktivnosti na sprovođenju edukacije i promocije antidiskriminacije sa ciljem jačanja svijesti, senzibiliteta i, prije svega, osposobljenosti u pružanju zaštite od diskriminacije, ovoga puta, na lokalnom nivou. (Prethodni ciklus ove kompleksne obuke obuhvatio je predstavnike državne administracije, policije, pravosuđa, nevladine i druge organizacije i institucije). U 2012.godini polaznici su bili predstavnici svih Područnih jedinica i Ispostava policije, kao i predstavnici lokalne samouprave.

---

² Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava je osnovan Odlukom Skupštine Crne Gore i, shodno članu 12 ove Odluke, obavezan je da osnivaču podnosi godišnji izvještaj o radu i načinu raspodjele sredstava.

Medijska kampanja o anti-diskriminatorском ponašanju osmišljena je sa ciljem stvaranja humanijeg i tolerantnijeg okruženja, kao i upoznavanje najšire javnosti sa pravima koja su im garantovana Zakonom.

Vlada Crne Gore je donijela Odluku o obrazovanju Savjeta za zaštitu od diskriminacije ("Službeni list Crne Gore" br. 50/11 i 53/11), kojeg čine Predsjednik Vlade, ministri za ljudska i manjinska prava, pravde, rada i socijalnog staranja, zdravlja, prosvjete i sporta, savjetnik predsjednika Vlade za ljudska prava i zaštitu od diskriminacije i četiri predstavnika nevladinih organizacija čija je osnivna djelatnost zaštita ljudskih prava i zaštita od diskriminacije. Savjet je u toku 2012.g., održao dvije sjednice na kojima je, pored ostalog, razmatrao i preporuke Evropske komisije za izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda.

4.2. Obrazovanje

Prava pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u pogledu obrazovanja uređena su Ustavom Crne Gore, Zakonom o manjinskim pravima i slobodama, Opštim zakonom o obrazovanju i vaspitanju, i drugim zakonima iz oblasti obrazovanja i vaspitanja.

Promovisanje međusobnog razumijevanja i tolerancije ogleda se u koncipiranju obaveznih i izbornih predmeta. Naime, znanja i vještine u oblasti ljudskih prava i multikulturalizma učenici stiču u okviru izučavanja obaveznih i izbornih predmeta. Obavezni predmeti koji imaju ovakve sadržaje su: Građansko vaspitanje u VI i VII razredu osnovne škole, Istorija u višim razredima osnovne škole i srednje škole, Geografija u višim razredima osnovne škole i srednje škole, Sociologija u srednjoj školi. Izborni predmeti u okviru kojih se izučavaju teme o ljudskim pravima i multikulturalizam su: Istraživanje humanitarnog prava u VIII ili IX razredu osnovne škole, Evropska unija u VIII ili IX razredu osnovne škole, Istorija religije u VIII razredu osnovne škole, Građansko obrazovanje u gimnaziji, Istorija religije, Evropske integracije u srednjoj školi. Multikulturalizam se izučava kroz muzičku kulturu, strane jezike, obavezne i izborne nastavne predmete: engleski, francuski, italijanski, njemački, španski, ruski i turski jezik (uključuje konverzaciju, književnost i kulturu).

Zavod za školstvo, Odsjek za kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika, izdaje Katalog programa stručnog usavršavanja nastavnika u kom se nudi niz programa koji se u cjelini ili kroz teme odnose na interkulturalnost:

- a) Interkulturalno obrazovanje u osnovnoj školi i gimnaziji nudi teme: Šta je kultura; Uticaj obrazovanja na razvoj kulturnih vrijednosti; Multikulturalnost, interkulturalnost, poštovanje različitosti; Podizanje svijesti o sebi i drugima; Interkulturalno učenje kroz različite predmete i vannastavne aktivnosti u školi; Primjeri suživota, afirmacija pozitivnih iskustava;
- b) Integracija romske dece u osnovne škole – podrška inkluziji čiji su ciljevi pružanje podrške romskim zajednicama i deci u integraciji u društvo i obrazovni system;
- c) Kultura ljudskih prava nudi sljedeće teme: Koncept savremene i Evropski sistem zaštite ljudskih prava; Implementacija ljudskih prava; Zabrana diskriminacije; Građanska, politička, ekonomska, socijalna prava; kolektivna, kulturna i prava deteta; Pravo i multikultura; Interkulturalni dijalog;

Obuka nastavnika za nastavu istorije religije u osnovnoj školi i gimnaziji nudi teme: Primjena nastavnog programa; Uloga nastavnika u isticanju i jačanju multikonfesionalnosti i multikulturalnosti društva; Savremeni oblici i metode rada.

U skladu s preporukama Zakona o manjinskim pravima i slobodama, predmetni programi za potrebe obrazovanja sadrže teme iz oblasti istorije, umjetnosti, književnosti, tradicije i kulture manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice. Obrazovni program u ustanovama i školama s nastavom na službenom jeziku sadrži teme iz maternjeg jezika i književnosti, istorije, umjetnosti i kulture manjina i druge sadržaje koji pospešuju međusobnu toleranciju i suživot.

Na teritoriji na kojoj žive pripadnici albanskog naroda predškolsko vaspitanje i obrazovanje je organizovano u javnim predškolskim ustanovama u skladu sa zakonom. Ovim nivom obrazovanja i vaspitanja je obuhvaćeno 240 dece raspoređenih u 9 vaspitnih grupa (Tuzi 1 i Ulcinj 8). Vaspitno obrazovni rad realizuju vaspitači na albanskom jeziku.

Na teritorijama gdje je albansko stanovništvo u većem broju (Ulcinj, Tuzi, Rožaje, Plav, Bar) nastava na albanskom jeziku se izvodi u 12 javnih osnovnih škola (uključujući područna odjeljenja), kao i u školi za osnovno muzičko obrazovanje i vaspitanje. U ovim školama nastavu na albanskom jeziku pohađaju 2862 učenika. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva posebnu pažnju posvećuje uređivanju udžbenika na albanskom jeziku.

Srednje obrazovanje na albanskom jeziku se realizuje u četiri srednje škole (u Ulcinju, gdje postoje dvije srednje škole, od kojih je jedna privatna gimnazija, kao i Tuzima i Plavu). Ove školske godine srednje škole sa nastavom na albanskom jeziku (gimnazija i stručne škole) pohađaju 1354 učenika. Zavod za izdavanje udžbenika i drugih nastavnih sredstava obezbijedio je sve potrebne udžbenike za nastavu na albanskom jeziku za gimnaziju, i to kao sopstvenu produkciju, dok još uvijek postoji problem sa udžbenicima za određene stručne škole uključujući i one sa nastavom na albanskom jeziku. Ovaj nedostatak udžbenika Zavod za udžbenike i nastavna sredstva nastoji riješiti preuzimanjem izdanja udžbenika za stručno obrazovanje iz zemalja u okruženju čiji je sadržaj kompatibilan sa sadržajem obrazovnih programa u našoj zemlji, u skladu sa preporukom Ministarstva prosvjete.

Nadalje, školama data je mogućnost tzv. otvorenog kurikuluma - 20 % nastavnih sadržaja kreiraju nastavnici, roditelji i škole u saradnji sa lokalnom zajednicom što značajno doprinosi ostvarivanju prava na izučavanje specifičnosti jezika, kulture, istorije i drugih posebnosti manjinskih naroda, odnosno sredine u kojoj škola radi.

Na Univerzitetu Crne Gore realizuje se studijski program za učitelje na albanskom jeziku, u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju. Studijske 2012/13 godine upisano je 17 studenata. Tekuće studijske godine na ovom studijskom programu, na svim godinama, ima ukupno, 71 student. Na ovom odsjeku 80% nastave se realizuje na albanskom jeziku a 20% na crnogorskom jeziku. Radi punog uvažavanja manjinskih prava, državni Univerzitet može svake studijske godine upisati određeni broj studenata, pripadnika manjina u skladu sa aktom Univerziteta.

Obrazovanje odraslih je dio jedinstvenog obrazovnog sistema u Crnoj Gori. Ministarstvo prosvjete, saglasno Opštem zakonu o obrazovanju i vaspitanju je nadležno za izdavanje licenci ustanovama koje ispunjavaju propisane uslove za izvođenje akreditovanih programa za obrazovanje odraslih. Do sada je licencu za izvođenje programa za obrazovanje odraslih dobila JU Srednja mješovita škola „Bratstvo-Jedinstvo“ u Ulcinju, koja izvodi nastavu na albanskom jeziku, a u postupku dobijanja licence je i Osnovna škola „Boško Strugar“, takođe iz Ulcinja.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Ministarstvom obrazovanja Republike Albanije, svake školske godine obezbjeđuje određeni broj mjesta na fakultetima univerziteta u Skadru i Tirani radi upisa studenata albanske nacionalnosti iz Crne Gore.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Ministarstvo prosvjete sprovode projekat SIMPLE. Projekat obuhvata zemlje Jadranske regije (Italiju, Sloveniju, Hrvatsku, Albaniju i Crnu Goru), a njegova realizacija se finansira sredstvima donatorke podrške (IPA Program Jadranske međugranične saradnje za period 2007–2013). SIMPLE označava jačanje (S) identiteta (I) manjinskih (M) naroda (P) u postizanju jednakosti (E). Osnovni cilj je promocija socijalne kohezije među državama Jadranske regije i njene kulturne raznolikosti kao i poboljšanje kvaliteta života manjinskih naroda. Svakoj zemlji je dodijeljena posebna tema-oblast u okviru koje treba da sprovede aktivnosti i mjere za ostvarivanje ciljeva ovog projekta i to na način da budu primjenive za sve zemlje Jadranske regije. Crna Gora je dobila oblast sprovođenja aktivnosti na stvaranju tolerantnog, multikulturalnog i multetničkog okruženja u okviru obrazovnih institucija u Crnoj Gori. U Projekat su uključene škole iz mješovitih sredina.

4.3. Kultura

Oblast kulture i umjetnosti, uređena je shodno Zakonu o kulturi (Službeni list Crne Gore broj 49/08). Njime je utvrđen model ostvarivanja kulture na principima slobode stvaralaštva i poštovanja prava na kulturu, uz ravnopravno očuvanje svih kulturnih identiteta i poštovanje kulturne različitosti.

Podršku i podsticaj razvoja kulture Ministarstvo kulture obezbjeđuje na nekoliko načina.

Osnovni i prioritetni vid podrške je sufinansiranje kulturno-umjetničkog stvaralaštva po osnovu javnog konkursa, koji je namijenjen svim akterima crnogorske kulturne scene, pod jednakim uslovima, pa i pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Kriterijum koji se primjenjuje kod selekcije projekata su, prije svega, kvalitet umjetničke produkcije i reference realizatora, uz promociju multikulturalnih vrijednosti Crne Gore, doprinos očuvanju tradicije i sl.

Pored navedenog, značajniji vid podrške u kulturi obezbjeđuje se realizacijom posebnog Vladinog programa „Razvoj kulture na sjeveru“, koji se odnosi na 11 opština sjevernog dijela Crne Gore, gdje živi najveći broj pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Na osnovu javnog konkursa realizovanog u 2012.godini, obezbijedena je podrška za produkciju ukupno 84 projekta iz svih oblasti kulture i umjetnosti (likovna umjetnost, muzičko-scenska djelatnost, književnost i književno prevođenje, manifestacije i festivali, pozorišna i filmska produkcija). Među kandidovanim projektima i programima bio je mali broj prijava koje bi mogle biti tretirane kao kulturni projekti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i oni su pretežnim dijelom podržani, i to: *dva projekta iz oblasti muzičke djelatnosti (Doo Pljevaljski tamburaši - **CD Montenegro sevdah**; Lika Jusuf - Ulcinj - **Dulcigno Polka**); tri projekta iz oblasti književnosti i prevođenja (Hajro Ulqinaku, Ulcinj - *Prevod romana Sin Andreja Nikolaidisa na albanski*; Ćazim Muja, Ulcinj - *Prevod poezije Miraša Martinovića Poslednji Eshilov dan* i *Prevod poezije Mladena Lompara Mit o izgubljenim stvarima*) i multimedijalni festival kulture u Ulcinju („Ulcinjska kulturna scena“).*

U kontinuitetu od 2009.godine Ministarstvo sprovodi poseban program podrške razvoja kulture, koji se odnosi na 11 opština sjevernog dijela Crne Gore. Program je od posebnog značaja za razvoj kulture, jer se njegovom realizacijom ostvaruje ravnomjieran razvoj kulture u

Crnoj Gori i sufinansiraju aktivnosti kojima se doprinosi unapređivanju i prezentaciji stvaralaštva manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, budući da na navedenom području živi njihov veliki broj.

Tokom 2012.godine Ministarstvo kulture je nastavilo sa podrškom produkciji programa od posebnog značaja za opštine na sjeveru i razmjeni programa između srodnih institucija kulture u Crnoj Gori.

U ovom dijelu programskih zadataka podržana je realizacija 89 programa, od kojih je 28 manifestacija i festivala sa statusom od posebnog značaja u opštinama, čiji su producenti opštinske ustanove kulture i 61 kulturno-umjetnički program koji je realizovan u saradnji sa srodnim ustanovama kulture (29 pozorišnih predstava; 11 muzičkih programa; 11 izložbi, 7 književnih programa i 3 multimedijalna programa).

Među značajnijim programima kojima se promoviše kultura manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, kao i multikulturalne vrijednosti Crne Gore su Plavski književni susreti, Dani borovnice, Festival dječijeg stvaralaštva „Zlatna pahulja“ Rožaje, Festival tamburaša Bijelo Polje i Festival dramskih amatera, „Polimske književne staze“, Mojkovačka filmska jesen, Dani homora i satire „Vuko Bezarević“, Likovne kolonije u Plavu, Beranama, Kolašinu, Mojkovcu, „Bošnjačke novine“ i festival „Krilata Seošnica“, sve ljetnje multimedijalne manifestacije u opštinama ovog regiona.

Programom Razvoj kulture na sjeveru bile su obuhvaćene ustanove kulture u Andrijevici, Beranama, Bijelom Polju, Žabljaku, Kolašinu, Mojkovcu, Plavu, Pljevljima, Plužinama, Rožajama, Šavnik. Realizatori gostujućih programa bili su državne ustanove kulture (CSU i MCCG), kao i ustanove kulture iz Podgorice, Nikšića, Bara, Herceg Novog, Cetinja.

Ministarstvo je kroz Program zaštite i očuvanja kulturnih dobara u 2012 godini obezbijedilo podršku za realizaciju 75 projekata i programa na teritoriji Crne Gore. Po ovom osnovu finansirano i sufinansirano je 10 projekata konzervatorskih i arheoloških istraživanja; 6 kompleksnih istraživačkih projekata izrade elaborata o utvrđivanju kulturne vrijednosti; 3 projekta kojima se obezbjeđuje integralna zaštita kulturnih dobara; 24 projekta koji podrazumijevaju izradu konzervatorskih projekata i/ili sprovođenje konzervatorskih mjera; 6 projekata kojima se vrši edukacija i doedukacija stručnog kadra; 21 projekat koji ima za cilj popularizaciju i prezentaciju kulturne baštine; 5 projekata kojima se vrši otkup muzejskih predmeta, knjiga, filmske građe za popunjavanje kinotečkog fonda i muzejskih i bibliotečkih zbirki; 4 projekta kojima se obezbjeđuje tehničko-tehnološko osavremenjivanje ustanova koje se bave zaštitom kulturnih dobara;

U toku 2012. godine Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina je ostvario dobru komunikaciju sa stvaraocima, asocijacijama, savjetima manjina, pojedincima, predstavnicima lokalnih samouprava itd. U okviru svojih mogućnosti, Centar je podržao i programe drugih institucija i organizacija, a podrška se sastojila uglavnom u finansijskoj i materijalno-tehničkoj formi. U toku 2012. godine Centar je imao sljedeće aktivnosti:

- U saradnji sa JU Muzeji i galerije Podgorice 27. januara 2012. godine, Centar je organizovao izložbu crteža akademika Zuvdije Hodžića „Crnom Gorom“. Postavka je bila postavljena u Modernoj galeriji u Podgorici. Izložbu je otvorio gradonačelnik Podgorice dr Miomir Mugoša.
- Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina obilježio je 8. april – Svjetski dana Roma i to Promocijom knjige „Svjetlost u ponoć“ Ruždije–Rusa Sejdovića i promocijom drugog broja prvog romskog časopisa u Crnoj Gori „Alav – Riječ“ u Zelenom salonu hotela „Crna Gora“. O

knjizi i drugom izdanju glasila Roma i Egipćana Crne Gore govorili su književni kritičar i novinar Vlatko Simunović i književnik Zuvdija Hodžić.

- Na Sedmom međunarodnom podgoričkom sajama knjiga, koji se ove godine održavao pod sloganom "Knjiga 100%", koji je trajao od 7. do 14. maja 2012. godine, Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina je imao svoj štand. Nakon poziva Nacionalnim savjetima, autorima, izdavačkim kućama iz redova manjinskih naroda Crne Gore, na ovom štandu su se našli izdanja svih pripadnika nacionalnih manjina. Izlagali su Almanah, Matica Muslimanska, Hrvatsko građansko društvo, Art Club – Ulcinj, kao i veliki broj književnika i pjesnika. Takođe, na štandu su predstavljena i izdanja Centra. Za ovu priliku Centar je uradio i propagandni materijal u vidu postera.

- Centar je izdao knjigu Senada Karadževića „Orijent ekspres“, promocija je organizovana 26. juna u Hotelu „Podgorica“. Na promociji su govorili: Zuvdija Hodžić, Džoni Hodžić, Vanja Kovačević.

- Izložba slika Tanje Matković otvorena je u Centru za kulturu Bijelo Polje 27. juna. Izložena je njena postavka iz ciklusa Traganje u beskraj. Izložba je trajala do 06.07.2012. godine.

- U Dubrovniku je 02.07. održano „Veče Hrvata Boke“. Program je izveden na Knjaževom dvoru, a dubrovačkoj publici su se predstavili: Hor Sv. Tripuna iz Kotora uz vodstvo dirigenta, profesora Nikole Čičića, zatim, solisti: Tamara Jovičević, Paola Mitrović, Andrea Orlando, Andrea Petrović, Anita i Jelena Popović, Dora Škapul. Između numera, hrvatska glumica Glorija Šoletić recitovala je stihove Dominika Cevića, nadbiskupa Vicka Zmajevića, Andrije Balović i Viktora Vide. Programu su prisustvovali ambasador Republike Hrvatske u Crnoj Gori Petar Turčinovi, generalni konzul Republike Hrvatske u Crnoj Gori Božo Vodopija i konzulica Hrvatske u Crnoj Gori Katja Žarnić.

- U Tirani je 12.07.2012. godine održan kolažni program poetsko-muzičkog karaktera "Bogastvo različitosti". Program je izveden u sali Ministarstva za kulturu, a u programu su učestvovali Safet Drljan-harmonika, duo Muratagić-klavir, Jelena Kenžević-klavir, Gjulie Pelingu-sopran, Andrea Petrović-fluta, Angela Mijušković-flauta, Dora Škapul-violina, Tamara Jovičević, Vjera Nikolić-klavir, Tatjana Krkeljić-flauta, Senad Karadžević i pisac Basri Čapriqi.

- 17. jula u KIC-u u Tizima izveden je program povodom 60 godina rada KUD-a Ramadan Šarkić. KUD «Ramadan Šarkić» osnovan je 1946. godine, odmah nakon oslobođenja zemlje. Ime je dobio po patizanu prvoborcu Ramadanu Šarkiću. Na sceni je prikazano nekoliko koreografija ovog društva i dokumentarni film o Društvu.

- Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore je u okviru turističke manifestacije "Dani borovnice – Plav 2012", organizovao promociju CD-a albanske muzike i koncert albanske muzike. Učestvovali su: Štef Ujkić, grupa Etno Harmonija, Amadnda Ujkić, Enver Behlulji. CD izvorne muzike Albanaca u Crnoj Gori izdao je Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina i tom prilikom je dijeljen publici.

- U okviru tradicionalne manifestacije „Dani dijaspore“, koja se svake godine organizuje u Petnjici, 31. jula Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina je organizovao koncert grupe Alata i izložbu slika „Traganje u beskraj“ Tanje Matković.

- U okviru svojih aktivnosti Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore u saradnji sa Nacionalno zajednicom Crnogoraca Hrvatske iz Zagreba, organizovao je samostalnu izložbu Aldemara Ibrahimovića. Izložba je otvorena u galeriji "Zvonimir" 11.9.2012. godine, a postavka je bila izložena 15 dana. Nakon toga ova izložba je preseljena u Rijeku, Pulu i Split.

- Tradicionalna manifestacija „Dani kulture manjina 2012“, koja se ove godine održavala pod sloganom "Za ruke se držimo", započeta je Etno-koncertom, koji je održan 27. septembra u

Crnogorkom narodnom pozorištu. Preko 200 učesnika (pjevačke grupe, solisti, muzičari, KUD-ovi,...) učestvovalo je ove večeri pred prepunim CNP-om. Cilj ove manifestacije je bio da predstavi kultura manjinskih naroda i afirmiše multikulturalnost kao temeljna vrijednost svremene Crne Gore. Ovogodišnje manifestaciju otvorio je predsjednik Vlade Crne Gore Dr Igor Lukšić.

- U sklopu Dana kulture manjina 2012, a u organizaciji Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore i uz pomoć društva crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" iz Zagreba, upriličen je klavirski koncert dua Muratagić. Izveden je program program za dva klavira. Koncert je održan u muzeju „Mimara” 18.10.2012. godine.
- U Centru za kulturu u Beranama 29.10.2012. godine upriličena je promocija knjige Senada Karadžovića „Orijen Ekspres“. Na promociji su govorili: dr Draško Došljak, Vanja Kovačević i Senad Karadžović.
- U biblioteci „Radosav Ljumović“ 6. novembra u 19 sati, održana je promocija zbirke poezije Basri Čaprićija „Savršenstvo kiše“. O djelu su govorili: akademik Zuvdija Hodžić, novinar i književni kritičar Vlatko Simunović i Basri Čaprići. Knjiga „Savršenstvo kiše“ objavljena je kao izdanje Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore. Sa albanskog na crnogorski jezik preveo je Ćazim Muja.
- U Galeriji umjetnosti Peć 12.11.2011. godine otvorena je izložba slikara Ismeta Hadžića. Postavku su činile 25 slika i grafika.
- U Multimedijalnoj sali KIC „Budo Tomović“ 20.11.2012. godine održana je promocija časopisa „Kod“. Časopis za književnost, nauku i kulturu „Kod“ radove svojih saradnika objavljuje na crnogorskom i jezicima manjinskih naroda u našoj zemlji. Pokrenuo ga je Centar za razvoj kulture manjina Crne Gore. Novi broj je posvećen slavnom albanskom pjesniku Esadu Mekuliju. Tu su i izbor poezije Basrija Čaprićija, proza Zuvdije Hodžića, a poseban segment posvećen je kulturnoj baštini manjina Crne Gore.
- U tivatskom Domu kulture "Gracija Petković" 25.11.2012. godine održan je etno-koncert pod imenom "Za ruke se držimo" (u okviru manifestacije "Dani kultura manjina 2012"). U programu su nastupili: KUD "Boka", KUD "Besa" Zatrjebač, KUD "Budo Tomović", Bisernice Boke, Žuti Serhatlić, Etno grupa "Zora" iz Bara i Ženska pjevačka grupa Allata kao i Tanja Selhanović.
- U barskom Domu kulture 29.11.2012. godine održan je etno-koncert pod imenom "Za ruke se držimo" (u okviru manifestacije "Dani kultura manjina 2012"). U programu su nastupili: KUD "Boka", KUD "Besa" Zatrjebač, KUD "Budo Tomović", Bisernice Boke, Žuti Serhatlić, Etno grupa "Zora" iz Bara i Ženska pjevačka grupa Allata i solistkinje: Tanja Selhanović i Aleksandra Vojvodić.
- Safet Drljan i prijatelji Veče sevdaha "Safet Drljan i prijatelji" je program koji je održan u Centru za kulturu Bijelo Polje 07.12.2012. Virtuoz iz Bara prof. Safet Drljan, se predstavio klasičnim kompozicijama, a u drugom dijelu uz pomoć prijatelja izvedene su odabrane sevdalinke. U programu su, pored Drljana, učestvovali Renata Perazić, Ema Čivović, Đulija Pelinku i pjesnik Rajko Joličić, uz violinsku pratnju Dine Kukulj.
- Poetsko-muzički program „Bogastvo različitosti“, koji je prikazan 13. decembra 2012. godine u „Prešernovom gledališću“ u Kranju, realizovan je u saradnji Ambasade Crne Gore u Ljubljani i Konzulata Crne Gore u Kranju, a u suorganizaciji Centara za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore i Crnogorskog društva »Morača« Kranj. U multimedijalnom programu su nastupili renomirani muzički i književni stvaraoci iz Crne Gore, sopranistkinje Aleksandra Vojvodić Jovović uz klavirsku pratnju Ane Vukazić i Gjulie Pelingu uz klavirsku

pratnju Jelene Knežević, Safet Drljan na harmonici, klavirski duo Ana i Ida Muratagić, flautski duo Andrea Petrović i Angela Mijušković, pisci Zuvdija Hodžić i Hadži Šabani.

- Samostalna izložba slikarskih radova kombinovane tehnike crnogorskog akademskog slikara mlađe generacije Abaza Dizdarevića otvorena je 17.12.2012. u galeriji „SULUJ“ u Beogradu. Izložba je organizovana pod pokroviteljstvom Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore. Sa stanovišta likovne kritike govorio je g-din Slobodan Bobo Slovincić, istoričar umjetnosti i slikar. Izložbu je otvorio Ambasador Crne Gore u Srbiji Igor Jovović.

4.4. Informisanje

Set medijskih zakona (Zakon o medijima, Zakon o radio-difuziji i Zakon o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore³) oblast informisanja reguliše u skladu s Ustavom i na nivou standarda sadržanih u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama (OUN, OSCE, Savjet Evrope, EU). Set ovih zakona, usaglašen sa međunarodnim standardima u okviru temeljnog ljudskog prava na informisanje, apostrofira potrebe pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica za informisanjem na maternjim jezicima⁴.

Ministarstvo kulture nastavlja sa implementacijom medijske regulative kroz različite mjere za ostvarivanje i unapređenje prava na informisanje pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih zajednica na svom jeziku:

- redovno se planiraju sredstva u budžetu Crne Gore za proizvodnju i emitovanje zakonom utvrđenih programskih sadržaja nacionalnog javnog servisa RTCG u cilju ostvarivanja prava na informisanje na albanskom i jezicima drugih nacionalnih i etničkih grupa;

- sufinansiraju se programski sadržaji u štampanim i elektronskim medijima putem javnog konkursa kojima se promovišu teme od značaja za manjinske narode i manjinske nacionalne zajednice u Crnoj Gori. Tokom proteklih godina bile su zastupljene teme o Dekadi Roma 2005-2015 sa različitih aspekata, pri čemu je sufinansirano osam programa i projekata u štampanim i elektronskim medijima.

- Ministarstvo, takođe, raspisuje godišnji konkurs za najbolji medijski istraživački prilog na temu socijalne integracije Roma u Crnoj Gori, a pravo učešća imaju štampani i elektronski mediji u Crnoj Gori.

U okviru informisanja pripadnika manjinskih naroda putem štampanih medija u Crnoj Gori najveći broj se izdaje na albanskom jeziku, a zastupljeni su srpski, hrvatski, romski i bosanski jezik. Štampani mediji se uglavnom finansiraju iz sredstava Fonda za manjine, izuzev nedjeljnika „Koha Javore“ (finansiran u okviru NIP „Pobjeda“) i časopisa „Alav“ (finansiran od strane Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina).

Nedeljnik „Koha Javore“ tretirao je široki spektar tema koje se odnose na kulturu, obrazovanje i naučnu djelatnost Albanaca kao i njihov suživot sa drugim narodima u Crnoj Gori. List je objavio intervju i autorske tekstove poznatih albanskih, crnogorskih i međunarodnih autora. Ovaj list je posebnu pažnju posvetio licima sa invaliditetom, za koje je objavio posebne dodatke. „Koha Javore“ je objavio i druge slične dodatke o multikulturi, ekologiji i obrazovanju (ukupno 21 dodatak). Ukupan broj primeraka nedeljnika „Koha Javore“ izdatih za period 2008-2012. god. je 222 broja. U cjelosti je poštovana predviđena dinamika izdavanja nedeljnika „Koha Javore“.

³ Pravna analiza ovih zakona data u ranijim Izvještajima.

⁴ Pregled informisanja na maternjim jezicima u štampanim medijima, javnim servisima Radio i TV Crne Gore, kao i lokalnim javnim servisima dat je u Izvještaju za 2009. godinu.

Radio „Crne Gore“

U periodu od 2008. do 2012. godine radio „Crne Gore“ je emitovao 3.636 emisija na albanskom i romskom jeziku.

Ukupan broj emisija u 2008. godini: 624

Ukupan broj emisija u 2009. godini: 753

Ukupan broj emisija u 2010. godini: 753

Ukupan broj emisija u 2011. godini: 753

Ukupan broj emisija u 2012. godini: 753

Lajmet (Vijesti):

Žanr: informativni program

Dinamika emitovanja: svakodnevno

Termin emitovanja: svakodnevno u 8,05 h

Minutaža: 3' (prosječno)

Ukupna broj realizovanih emisija: 2008–312, u 2009– 365, 2010– 365, 2011– 365 i 2012 - 365

Ukupna minutaža relizovanih emisija: 2008-936',2009-1095', 2010-1095', 2011-1095' i 2012-1095'

Informativna emisija o najvažnijim dnevnim zbivanjima u Crnoj Gori i inostranstvu.

Ditari (Dnevnik):

Žanr: informativni program

Dinamika emitovanja: svakodnevno

Termin emitovanja: radnim danima u 17,30 h

Minutaža: 30'

Ukupan broj realizovanih emisija: 2008-240, 2009-312, 2010-312, 2011-312, 2012-312

Ukupan minutaža relizovanih emisija: 2008-7200',2009-9360',2010-9360',2011-9360', 2011-9360'

Emisiju čine informacije i izvještaji o dnevnim, domaćim i inostranim aktuelnostima, u prvom redu aktuelnosti od značaja za Albance u Crnoj Gori.

Ne fund te javes (Na kraju nedelje):

Žanr: informativni program

Dinamika emitovanja: nedeljno

Termin emitovanja: subota 17,30 h

Minutaža: 30'

Ukupan broj relizovanih emisija: 2008-48, 2009-52, 2010-52, 2011-52, 2012-52.

Ukupna minutaža relizovanih emisija: 2008-1440', 2009-1560', 2010-1560', 2011-1560', 2012-1560',

Informativno-muzička emisija posvećena tradiciji, kulturi, obrazovanju, poljoprivredi, turizmu i drugim aktuelnim temama za albansko stanovništvo u Crnoj Gori. Emisije predstavljaju sopstvenu produkciju i razmjenu programa. Od 13. jula 2011. redakcija na albanskom jeziku priprema i vijesti dana za Web stranicu RTCG na internetu.

Glas Roma:

Žanr: informativni program

Dinamika emitovanja: petnaestodnevno

Termin emitovanja: ponedjeljak u 19,30

Minutaža: 30'

Ukupan broj realizovanih emisija: 2008-24, 2009-24, 2010-24, 2011-24, 2012-24

Ukupna minutaža realizovanih emisija: 2008-720', 2009-720', 2010-720', 2011-720', 2012-1560'

Govorno-muzička emisija o aktelnim pitanjima života, obrazovanja i integracije romskog stanovništva u Crnoj Gori u društvene tokove. U najvećem dijelu emisije koristi se romski jezik, a govorni sadržaj ilustrovan je romskom muzikom. Emisije predstavljaju sopstvenu produkciju. Obrađivane su teme iz svakodnevnog života Roma, stambeni problemi, problemi zapošljavanja, obrazovanja, kulture, komunikacije i rada nevladinih organizacija koje se bave integracijom Roma u društvene tokove, radu romskog Savjeta, kao i saradnji Instituta za medije u Podgorici i romskog Savjeta.

Radio emisije o životu, kulturi, običajima, tradiciji idr. ostalih manjinskih zajednica su realizovane u sklopu redovnih emisija radija „Crne Gore“.

Lokalni javni radio-difuzni servis Radio Bar (redakcija na albanskom jeziku) emituje programske sadržaje na albanskom jeziku kroz informativno-zabavni program pet puta nedjeljno, u trajanju po 45 minuta. Lokalni javni radio-difuzni servis - Radio Ulcinj emituje program dvojezično: 70% na albanskom, a 30% na crnogorskom jeziku. Radio Rožaje, Radio Kotor, Radio Tivat, Radio Nikšić, Radio Bar emituju emisije o lokalnim temama i temama o manjinskim narodima. Takođe, krajem 2009. godine je počeo sa emitovanjem programa »Dux-radio«, osnovan „u interesu očuvanja identiteta promoviranja povijesne kulturne baštine te zaštite prava Hrvata kao manjinskog i autohtonog naroda u Crnoj Gori“, a osnivač je NVO Hrvatska krovna zajednica „DUX Croatorum“. Od 2009. godine program emituje i srpski radio »Kul«, finansiran od strane Fonda za manjine. Od 08. aprila 2011. godine program emituje i »Romski radio«, finansiran iz sredstava namjenjenih za sprovođenje Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012.

Televizija „Core Gore“

2008. godine realizovano je 260 informativnih emisija na albanskom jeziku LAJMET u pojedinačnom trajanju 15 minuta. LAJMET je emitovan u 17 sati i 15 minuta.

2009. godine realizovano je 260 informativnih emisija na albanskom jeziku LAJMET u pojedinačnom trajanju 15 minuta. LAJMET je emitovan u 17 sati i 15 minuta.

2010. godine realizovano je 260 informativnih emisija na albanskom jeziku LAJMET u pojedinačnom trajanju 15 minuta. LAJMET je emitovan u 17 sati i 15 minuta.

2011. godine realizovano je 260 emisija LAJMET u pojedinačnom trajanju 10 minuta. Lajmet je emitovan u terminu 15 sati i 10 minuta.

2012. godine realizovano je 259 informativnih emisija na albanskom jeziku LAJMET u pojedinačnom trajanju 15 minuta. LAJMET je emitovan u 15 sati i 10 minuta.

2008. godine realizovano je 47 emisija MOZAIKU, emisije o životu i radu Albanaca u Crnoj Gori u terminu 17 sati i 30 minuta i pojedinačnom trajanju 1 sat.

2009. godine realizovano je 47 emisija MOZAIKU, emisije o životu i radu Albanaca u Crnoj Gori u terminu 17 sati i 30 minuta i pojedinačnom trajanju 1 sat.

2010. godine realizovano je 47 emisija MOZAIKU u terminu 14 sati i 10 minuta i pojedinačnom trajanju 40 minuta.

2011. godine realizovano je 47 emisija MOZAIKU u terminu 14 sati i 10 minuta i pojedinačnom trajanju 30 minuta.

2012. godine do 15.06. realizovane su 23 emisije MOZAIKU u terminu 14 sati i 10 minuta i pojedinačnom trajanju 30 minuta. Do kraja 2012. godine realizovano je još 24 emisije u trajanju od 45 minuta (ukupno u 2012. godini 47 emisija).

U naznačenom periodu realizovane je 5 jednosatnih novogodišnjih emisija na albanskom jeziku.

Od septembra 2011. godine pokrenut je televizijski serijal „MOSTOVI“ koji se bavi kulturom, tradicijom, istorijom i položajem Bošnjaka, Muslimana, Albanaca, Hrvata i Roma u Crnoj Gori. Emisija se priprema u saradnji s Centrom za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore i savjetima manjina. U okviru „Mostova“ jednom mjesečno priprema se emisija za Rome, odnosno na romskom jeziku, koja je prilagođena potrebama te populacije i njenim integracionim tokovima u naše društvo.

U 2011. godini u okviru serijala MOSTOVI realizovane su 4 emisije posvećene umjetnosti i kulturi Hrvata u Crnoj Gori, tradiciji i kulturi Bošnjaka i Muslimana u Crnoj Gori posvećeno je 5 emisija, albanskom kulturnom stvaralaštvu u Crnoj Gori posvećene su 2 emisije, Romima u Crnoj Gori posvećene su 2 emisije, s tim što je o RAE populaciji tokom godine realizovano još 7 polusatnih emisija u okviru drugih programskih segmenata.

MOSTOVI 2011. god.

07.10. Savremeno muslimansko pjesništvo u Crnoj Gori, traje 30 minuta

14.10. Društvene aktivnosti bjelopoljskih Roma (na romskom jeziku), trajanje 30 minuta

21.10. Hrvatski pjesnik Viktor Vida, trajanje 30 minuta

28.10. Srednjevjekovno slikarstvo u Boki Kotorskoj, trajanje 30 minuta

05.11. Bošnjačka kulturno-umjetnička društva u Crnoj Gori, trajanje 30 minuta

12.11. Albanski muzički korijeni, trajanje 30 minuta

19.11. Život u romskom naselju u Doljanima (na romskom jeziku), trajanje 30 minuta

26.11. Tragovi islamske arhitekture u Crnoj Gori, traje 30 minuta

02.12. Intervju s Abdulahom Sidranom, bošnjačkim scenaristom i pjesnikom, trajanje 25 minuta

09.12. Albansko slikarstvo u Crnoj Gori, trajanje 25 minuta

16.12. Savremena hrvatska umjetnost u Crnoj Gori, trajanje 25 minuta

23.12. Obilježavanje katoličkog Božića, trajanje 25 minuta

30.12. Izdanja Almanaha, društva za očuvanje kulture Bošnjaka/Muslimana u Crnoj Gori, trajanje 25 minuta

U 2012. godini u okviru serijala „MOSTOVI“ hrvatskoj umjetnosti i kulturi posvećeno je 8 emisija, kulturi i tradiciji Bošnjaka 3 emisije, kulturi i tradiciji Muslimana 5 emisija, albanskom kulturnom stvaralaštvu posvećeno je 7 emisija, kulturi i tradiciji Roma u Crnoj Gori posvećeno je 5 emisija, a 6 emisija je bilo interkulturalnog sadržaja.

MOSTOVI 2012. godine

- 12.01. Hrvatska likovna umjetnost u Crnoj Gori, trajanje 25.00
- 14.01. Hrvatska likovna umjetnost u Crnoj Gori, trajanje 25.00 (repriza)
- 20.01. Slikanje tišine, likovna umjetnica Majda Mučić, trajanje 25.00
- 21.01. Slikanje tišine, likovna umjetnica Majda Mučić, trajanje 25.00 (repriza)
- 27.01. Forum Bošnjaka/Muslimana Crne Gore, trajanje 25.00
- 29.01. Forum Bošnjaka/Muslimana Crne Gore, trajanje 25.00 (repriza)
- 03.02. Albanski etno muzej u Tuzima, trajanje 25.00
- 05.02. Albanski etno muzej u Tuzima, trajanje 25.00 (repriza)
- 10.02. Albanski kulturolog Đerđ Đokaj - portret, trajanje 25.00
- 17.02. Monografija o Albancima u Malesiji, trajanje 25.00
- 24.02. Bogatstvo različitosti, nacionalni savjeti u Crnoj Gori s posebnim osvrtom na romski savjet, trajanje 25.00
- 02.03. Glasila Roma u Crnoj Gori, trajanje 25.00
- 09.03. Multinacionalni suživot u Baru, trajanje 25.00
- 16.03. Pod zvoncima bazilike, Bokeljska mornarica, trajanje 25.00
- 23.03. Stari romski zanati, trajanje 25.00
- 30.03. Portret hrvatskog kulturologa Miloša Miloševića, trajanje 25.00
- 06.04. Svjetski dan Roma, trajanje 25.00
- 13.04. Etno zvuci Malesije, trajanje 25.00
- 20.04. Hrvatska književnost u Boki, trajanje 25.00
- 27.04. Koreografije muslimanskih narodnih igara, trajanje 25.00
- 04.05. Od Kuća do Kelna, portret romskog pisca Ruždije Sejdovića, trajanje 25.00
- 11.05. Portret muzičara Omera Đurđevića, trajanje 25.00
- 18.05. Portret kompozitora Senada Gačevića, prvi dio, trajanje 25.00
- 25.05. Portret kompozitora Senada Gačevića, drugi dio, trajanje 25.00
- 01.06. Muslimanska duhovna muzika, trajanje 25.00
- 08.06. Mostovi su kao duge, hrvatsko horsko pjevanje, trajanje 25.00
- 15.06. Kotor, moj grad i moja muzika, portret hrvatskog dirigenta Nikole Čučića, trajanje 25.00
- 28.10. Poetsko – glazbeno veče Hrvata Crne Gore u Dubrovniku, trajanje 25.00
- 04.11. Bogatstvo različitosti, umjetnički program manjinskih naroda CG u Tirani, reportaža
- 11.11. 65 godina KUD „Ramadan Šarkić“, trajanje 25.00
- 18.11. Dani kulture manjina Crne Gore, trajanje 25.00
- 25.11. Legenda, omaž Redžu Muliću, emisija o istaknutom kompozitoru i muzičaru, trajanje 25.00
- 02.12. Ulcinj u osmanskoj imperiji, trajanje 25.00
- 09.12. Virtuozna harmonika Safeta Drljana, trajanje 25.00
- 16.12. Mostovi su kao duge, I dio, trajanje 25.00
- 23.12. Sveta noć, emisija o katoličkom Božiću, trajanje 25.00
- 30.12. Mostovi su kao duge, II dio, trajanje 25.00

U okviru Programa za manjine realizuju se direktni prenosi bajramskih molitvi u pojedinačnom trajanju 1 sat i 30 minuta, kao i direktni prenosi božićne mise u trajanju 1 sat.

Televizija Crne Gore emituje sadržaje koji govore o kulturi, tradiciji, običajima i životu svih manjinskih naroda. Posebno kroz obrazovno-naučni program postoje specijalni sadržaji vezani za nacionalni identitet manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Naročito je važno istaći da satelitski program TV „Crna Gora“, s obzirom da je uglavnom namjenjen crnogorskoj dijaspori, a s obzirom da veliki dio te dijaspore pripada manjinskim zajednicama, svoj sadržaj prilagođava ovoj činjenici, tako da je veći dio programa namjenjen manjinama. Od 2009. godine se u centralnom dnevniku TVCG svake nedjelje emituje po jedan prilog na albanskom ili jezicima drugih manjina, a titl ide na crnogorskom jeziku. Doprinos televizijskom informisanju na albanskom jeziku daju i komercijalne televizije u Crnoj Gori, TV Teuta iz Ulcinja i TV Boin iz Tuzi, čije projekte je u proteklom periodu sufinansiralo Ministarstvo kulture putem konkursa.

Pojedini djelovi Crne Gore imaju mogućnost prijema radio i televizijskih programa zemalja iz neposrednog okruženja. Treba reći da su još tokom 2008.godine skoro svi operatori koji su dobili dozvolu za izgradnju i korišćenje sistema za distribuciju radio i tv programa do krajnjih korisnika, počeli sa pružanjem tih usluga. Trenutno, u Crnoj Gori programske sadržaje, pa i one iz susjednih zemalja, pruža 9 operatora (kablovski, MMDS, IPTV, DTH).

4.5. Upotreba jezika i pisma

Najznačajniji pravni akti kojima je regulisana upotreba jezika i pisma su: Zakon o manjinskim pravima i slobodama, Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju, Zakon o visokom obrazovanju, Zakon o radio-difuziji, Zakon o radio-difuznim servisima Radio Crne Gore i Televizija Crne Gore, Zakon o ličnom imenu, Zakon o ličnoj karti, Zakon o putnim ispravama, Zakon o matičnim registrima, Zakon o izdavaštvu, Zakon o kinematografiji, Zakon o pozorišnoj djelatnosti, Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o parničnom postupku, Zakon o upravnom sporu, Zakon o opštem upravnom postupku, Zakon o lokalnoj samoupravi, Zakonom o izboru odbornika i poslanika, Zakon o zabrani diskriminacije, Statut Glavnog grada, Poslovnik Skupštine Glavnog grada, Statutarna odluka Gradske opštine Tuzi, Poslovnik Gradske poštine Tuzi, Statut Opštine Ulcinj, Statut Opštine Plav, Poslovnik Skupštine Opštine Ulcinj, Poslovnik Skupštine Opštine Plav, Odluka o određivanju biračkih mjesta za izbor pet poslanika u Skupštinu Crne Gore. Sadržaj i praktična primjena ovih akata je detaljno prikazana u izvještajima o razvoju i zaštiti prava manjina za 2008. i 2009. godinu.

S obzirom na interesovanje Skupštine Crne Gore za primjenu Zakona o ličnoj karti, Zakona o putnim ispravama i Zakona o matičnim registrima, daje se sljedeći prikaz:

a) Od početka primjene Zakona o ličnoj karti (05.05.2008.) do, zaključno sa 31.12.2012. godine, za crnogorske državljane koji u službenoj upotrebi koriste srpski, crnogorski, bosanski, albanski ili hrvatski jezik, podaci u ličnoj karti su unijeti i na jednom od tih jezika, a ime i prezime unijeto je samo na jeziku podnosioca zahtjeva, i to:

- srpski jezik – 21.704;
- bosanski jezik – 1.436;
- albanski jezik – 5.216;
- hrvatski jezik – 496.

b) Od početka primjene Zakona o putnim ispravama (05.05.2008.) do, zaključno sa 31.12.2012. godine, na zahtjev podnosioca zahtjeva, podaci o imenu i prezimenu unijeti su u pasoš na zahtjev podnosioca zahtjeva na jezicima u službenoj upotrebi, i to:

- srpski jezik – 7.650;
- bosanski jezik – 1.450;
- albanski jezik – 6.218;

- hrvatski jezik – 363.

c) Članom 3 Zakona o matičnim registrima („Sl. list CG“, br. 47/08 i 41/10) propisano je sljedeće:

Matični registri se vode, a izvodi i uvjerenja izdaju na crnogorskom jeziku. Lično ime pripadnika manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice upisuje se u matične registre na njegovom jeziku i pismu, u skladu sa zakonom. Lično ime stranca upisuje se na jeziku podnosioca zahtjeva latiničnim pismom. Lično ime u matičnim registrima može biti upisano samo na jednom jeziku i pismu. Izuzetno od stava 4 ovog člana, prezime koje se stiče prilikom zaključenja braka upisuje se na jeziku lica čije se prezime uzima ili pridružuje, pri čemu novo lično ime mora biti upisano na jednom pismu. Podaci o mjestu, opštini i državi koji se odnose na pripadnika manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice upisuju se i na jeziku i pismu tog manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice, u skladu sa zakonom. Izvodi i uvjerenja iz matičnih registara za pripadnika manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice izdaju se i na jeziku i pismu tog manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice, u skladu sa zakonom.

Radi implementacije ove norme, izvod iz matičnog registra rođenih, izvod iz matičnog registra umrlih i uvjerenje o crnogorskom državljanstvu izdaju se na zahtjev podnosioca zahtjeva, na sljedećim obrascima:

- crnogorski jezik – latiničnim pismom;
- srpski jezik – ćiriličnim pismom;
- bosanski jezik – latiničnim pismom (dvojezično);
- albanski jezik – albanskim pismom (dvojezično);
- hrvatski jezik - latiničnim pismom (dvojezično).

Pod terminom «dvojezično» podrazumijeva se pisanje na crnogorskom jeziku latiničnim pismom, kao službenim jezikom, i pisanje na jednom od jezika u službenoj upotrebi.

4.6. Učešće u javnom životu i politička participacija

Učešće ili zastupljenost pripadnika manjina u političkom i javnom životu Crne Gore ima uporište u postojećem zakonodavstvu. Ustav Crne Gore u članu 79, tačka 9 i 10 jemči pravo na **autentičnu zastupljenost** pripadnika manjina u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave u kojima čine znatan dio stanovništva, shodno principu afirmativne akcije, kao i pravo na **srazmjernu zastupljenost** u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave.

Skupština Crne Gore je 08. septembra 2011. godine donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izboru odbornika i poslanika. Između ostalog, ovim Zakonom je na bliži način definisana ustavna garancija manjinskim narodima i drugim manjinskim nacionalnim zajednicama „na autentičnu zastupljenost u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave u kojima čine značajan dio stanovništva, shodno principu afirmativne akcije“ (član 79, stav 1, tačka 9 Ustava Crne Gore). Princip afirmativne akcije definisan izbornim zakonodavstvom se posebno ogleda u:

- mogućnosti manjeg broja kandidata na poslaničkim listama koju podnose grupe građana ili političke stranke koje predstavljaju manjinski narod ili manjinsku nacionalnu zajednicu (član 30);
- manji broj potpisa za potvrđivanje lista koje podnose grupe građana ili političke stranke koje predstavljaju manjinski narod ili manjinsku nacionalnu zajednicu (član 33);

- preferencijalni tretman kada nijedna izborna lista za izbor poslanika pripadnika određenog manjinskog naroda ili manjinske nacionalne zajednice ne ispuni definisani cenzus od 3% ukupnog broja važećih glasova, a pojedinačno dobiju najmanje 0,7% važećih glasova, stiču pravo na učešće u raspodjeli mandata kao jedna – zbirna izborna lista sa ukupno dobijenim brojem važećih glasova, s tim što će se za obračun mandata priznavati zbrajanje koje obezbjeđuje osvajanje do tri mandata;
- za hrvatski narod u Crnoj Gori, u slučaju da ni jedna izborna lista za izbor poslanika iz reda ovog naroda ne ispuni gore navedene uslove, najuspješnija od tih lista sa najmanje 0,35% važećih glasova stiče pravo na jedan poslanički mandat.

Navedena prava koriste izborne liste pripadnika određenog-istog manjinskog naroda, odnosno određene-iste manjinske nacionalne zajednice, sa učešćem do 15% od ukupnog stanovništva u izornoj jedinici, prema podacima sa posljednjeg popisa stanovništva.

Poslije Parlamentarnih izbora, održanih 14. oktobra 2012. godine, konstituisanja novog skupštinskog saziva, struktura Parlamenta je sljedeća:

r/b	Nacionalnost poslanika/ce	Broj mandata	Udio u ukupnom broju mandata (81)	Udio u stanovništvu
1.	Bošnjaci – ukupno	11	13,58%	8,65%
	- SDP	4		
	- DPS	3		
	- BS	3		
	-PCG	1		
2.	Albanci – ukupno	5	6,17%	4,91%
	- DPS	2		
	- PCG	1		
	- FORCA	1		
	- Partia Demokratike	1		
3.	Muslimani ukupno	1	1,23%	3,34%
	- DPS	1		
4.	Hrvati ukupno	1	1,23%	0,97%
	- HGI	1		
U K U P N O		18	22,21%	17,87%

Izborom nove Vlade Crne Gore decembra 2012. godine, od 18 članova Vlade, 3 su pripadnici manjinskih naroda (16,66%). Potpredsjednik Vlade je po nacionalnosti Bošnjak, Ministar za ljudska i manjinska prava je po nacionalnoj pripadnosti Musliman, a Ministarka bez portfelja je Hrvatica.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji s Upravom za kadrove, je izradilo **Informaciju o zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave u Crnoj Gori.**⁵ Takođe, u toku 2012. godine Ministarstvo i Uprava za kadrove su nastavili sa prikupljanjem podataka o zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u institucijama i ustanovama prosvjete, zdravstvene i socijalne zaštite. Ova Informacija će, po njenoj izradi, biti predmet razmatranja Vlade Crne Gore.

⁵ Ova Informacija je bila predmet razmatranja na sjednici Odbora za ljudska prava i slobode.

4.7. Razvojna i ekonomska politika

Jedan od ekonomskih imperativa Crne Gore je ujednačen regionalni razvoj. Ova činjenica je veoma značajna i sa aspekta zaštite i unapređenja manjinskih prava, s obzirom na činjenicu da je veliki broj manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica skoncentrisan na manje razvijenim sjevernim područjima. Strategijom manjinske politike je ekonomski razvoj sredina sa znatnim učešćem manjinske populacije prepoznat kao oblast kojoj se treba posvetiti još veća pažnja, zbog toga je ovim Izvrještajem dat kratak prikaz aktivnosti i na tom polju.

4.7.1. Izrada planskih dokumenata

U proteklom periodu donijeti su sljedeći državni planski dokumenti, značajni sa aspekta cilja Izvrještaja: Prostorni plan područja posebne namjene Bjelasica i Komovi, Detaljni prostorni plan za koridor dalekovoda 400 kV sa optičkim kablom od Crnogorskog primorja do Pljevalja i podmorski kabl 500 kV sa optičkim kablom Italija – Crna Gora, Državna studija lokacije "Sektor 16" -Kotor, Državna studija lokacije "Sektor 36"-Tivat.

U toku 2012. godine donijeti su sljedeći državni planski dokumenti: Državna studija lokacije "Sektor 5" – Herceg Novi, Državna studija lokacije "Sektor 34" - Herceg Novi, Državna studija lokacije "Sektor 38 - Bigova" – Kotor i Lokalna studija lokacije "Trašte".

U postupku izrade je više značajnih planskih dokumenata, a za namjenu ovog Izvrještaja treba izdvojiti: DPP za Jadransko-jonski autoput (ugovorena vrijednost 275.000 €); PPPN za obalno područje (ugovorena vrijednost 1.395.777 €); sedam državnih studija lokacije za područje morskog dobra (ukupna ugovorena vrijednost 271.427 €); dok Ministratsvo održivog razvoja i turizma, u skladu sa Zakonom o uređenju prostora i izgradnje objekata, radi tri lokalna planska dokumenta: Prostorno-urbanistički plan Ulcinja (ugovorena vrijednost 795.000 €); LSL „Dubovica I“ (ugovorena vrijednost 24.000 €) i LSL „Trešanjski mlin“ (ugovorena vrijednost 28.900 €). Takođe, u toku je izrada Strategije valorizacije prostora u cilju proizvodnje energije iz obnovljivih solarnih izvora i demonstracione pilot projekte.

Značajno je istaći da su sedam opština (Mojkovac, Pljevlja, Tivat, Žabljak, Plužine, Rožaje, Andrijevića) donijele prostorno-urbanističke planove (PUP). Kod ostalih opština izrada PUP-ova je u različitim fazama. Država kroz LAMP projekat (Projekat zemljišne administracije i upravljanja), kojim su obezbijeđena kreditna sredstva Svjetske banke i Vlade Crne Gore u podjednakom iznosu, finansira izradu PUP-ova za: Bijelo Polje, Cetinje, Danilovgrad, Kolašin, Nikšić, Plav, Šavnik, Andrijevicu i Pljevlja u ukupnom iznosu od 2,1 mil. €, a, kao što je prethodno navedeno, izrada PUP-a za Ulcinj finansira se iz sredstava Ministarstva održivog razvoja i turizma. PUP-ovima će se integralno sagledati i analizirati svi elementi namjene i organizacije korišćenja prostora, a u cilju zaštite i podsticanja daljeg ukupnog razvoja područja. Kroz plan će se utvrditi optimalan razmještaj aktivnosti, fizičkih struktura i stanovištva uz uvažavanje ekonomskih, prostorno-funkcionalnih, urbanističkih kriterijuma, s posebnim osvrtom na kulturno nasljeđe i životnu sredinu.

Donijeti planski dokumenti obezbjeđuju planske preduslove za investicije, što je posebno značajno za investicije u oblasti turizma, energetske, saobraćajne infrastrukture i drugih investicionih objekata. Time se ostvaruju pozitivni efekti na rast zaposlenosti i DBP Crne Gore.

4.7.2. Prioritetni infrastrukturni objekti

U toku je realizacija više projekata iz oblasti upravljanja otpadom, otpadnim vodama i vodosnabdijevanja.

Za finansiranje projekta „Čvrsti otpad u Crnoj Gori“ obezbijedena su kreditna sredstva Evropske investicione banke (u daljem tekstu: EIB) u iznosu od 27 mil. €. Takođe, za oblast upravljanja otpadom obezbijedena su bespovratna sredstva u iznosu od 4,8 mil. € (4,0 mil. € za nabavku vozila i opreme za 16 opština u Crnoj Gori – Andrijevica, Berane, Bijelo Polje, Cetinje, Kolašin, Nikšić, Mojkovac, Pljevlja, Plav, Plužine, Rožaje, Ulcinj, Šavnik, Žabljak, Podgorica i Kotor, a 0,8 mil. € za izradu Državnog plana upravljanja otpadom za period 2014-2020. godine i lokalnih planova upravljanja otpadom).

- Regionalni centar za obradu otpada u Beranama za opštine Berane, Rožaje, Plav, Andrijevica

Vrijednost projekta je 10,3 mil. € i određena je lokacija Vasove vode. U narednom periodu biće definisan načina finansiranja regionalnog centra u Beranama, i to modelom javno-privatnog partnerstva (zaključivanjem Koncesionog ugovora za angažovanje partnera koji će finansirati, graditi i upravljati regionalnim centrom) ili uspostavljanjem kreditnog aranžmana sa nekom međunarodnom finansijskom institucijom. Potrebno je intenzivirati aktivnosti za završetak Glavnog projekta (nedostaje konačni revizioni izvještaj).

- Regionalni centar za obradu otpada u Pljevljima za opštine Pljevlja, Žabljak

Izgradnja regionalnog centra sa reciklažnim centrom predviđena je na lokaciji Repetitor koja je u državnom vlasništvu i prostorno je planski definisana. Na osnovu Nacrta Studije izvodljivosti potrebna sredstva za izgradnju ovog centra su 7,6 miliona eura (I faza). Projekat će se finansirati iz kredita EIB i IPA 2012-2013. U narednom periodu treba izraditi studiju izvodljivosti, elaborat procjene uticaja na životnu sredinu, glavni projekat i kroz tenderski postupak izabrati izvođača radova.

- Regionalni centar za obradu otpada u Kotoru za opštine Kotor, Budva, Tivat

Planirana je izgradnja ovog centra na lokaciji Trešanjski mlin u Kotoru. Urađen je Nacrt Lokalne studije lokacije, a vrijednost projekta je 14,6 mil. €, od čega za I fazu 7,5 mil. € (kredit EIB). U narednom periodu neophodno je usvojiti Lokalnu studiju lokacije, izvršiti eksproprijaciju zemljišta (manjeg dijela koji je u privatnom vlasništvu), uraditi novi Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu, izvršiti reviziju Glavnog projekta i kroz tenderski postupak izabrati izvođača radova.

- Sanacija nesanitarnog odlagališta Čafe u Baru

Otpad se nalazi na površini od 20 ha. Ukupna vrijednost projekta je 3,7 mil. €, a sredstva su planirana iz kredita EIB. Projekat će se realizovati po metodi "projektuj i izgradi"; Slijedi izrada Idejnog rješenja i Elaborata procjene uticaja na životnu sredinu; kroz program tehničke podrške WBIF 2010 obezbijedeno je 97.000 € za izradu Idejnog rješenja i pripremu tenderske dokumentacije za izbor izvođača radova.

Za realizaciju projekta iz oblasti vodosnabdijevanja i upravljanja otpadnim vodama u Crnoj Gori, sa Evropskom investicionom bankom (EIB) zaključen je Finansijski ugovor o dugoročnom kreditu, u ukupnom iznosu od 57 miliona €. Iz pretpristupnih fondova Evropske unije za realizaciju ovih projekata obezbijedena su bespovratna sredstva u iznosu od 19,8 miliona €. Operativnim programom regionalnog razvoja za period 2012 - 2013. godina, predviđa se da se u okviru IPA programa za ove projekte obezbijedi preko 10 miliona €.

Za projekte izgradnje postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV) i kanalizacione i vodovodne mreže, definisano je finansiranje projekata na sljedeći način: (i) *Plav* (lokacija PPOV Pjeskovi), ukupna vrijednost projekta shodno Nacrtu idejnog projekta iznosi 10,04 miliona €: 5,3 miliona € - PPOV i 4,74 miliona € - kanalizaciona mreža (predviđeno je da se 4,84

miliona € obezbjedi iz bespovratnih sredstava, a ostatak iz kredita EIB); (ii) *Bijelo Polje* (lokacija PPOV Potkrajinci – Strojtanica) ukupna vrijednost projekta (I faza), shodno Nacrtu Idejog projekta, iznosi 17,0 miliona € i to: 5 miliona € - PPOV, 12 miliona € - fekalna i atmosferska kanalizacija; obezbijedena su bespovratna sredstva iz fondova EU u iznosu od 5,3 miliona €, a ostatak su kreditna sredstva EIB; (iii) *Pljevlja* (lokacija PPOV Židovići), ukupna vrijednost projekta, shodno Nacrtu idejnog projekta, iznosi 14,5 miliona € i to: 6 miliona € - PPOV, 2,0 miliona € - kanalizaciona mreža i 6,5 miliona € - regulacija korita rijeke Čehotine; 4,9 miliona € su bespovratna sredstva, a ostatak kreditna sredstva EIB; (iv) *Berane* (lokacija PPOV Donji Talum) ukupna vrijednost projekta shodno urađenoj dokumentaciji iznosi 9,8 miliona € i to: 5,1 milion € - PPOV i 4,7 miliona € - vodovodna i kanalizaciona mreža; predviđa se da preko 4,2 miliona € čine bespovratna sredstva, a ostatak kreditna sredstva EIB; (v) *Rožaje* - ukupna vrijednost projekta iznosi 5,07 miliona €; ovim iznosom obuhvaćena je izgradnja PPOV i kanalizacione mreže u iznosu od 4,91 miliona €, dok se ostatak odnosi na unapređenje stanja u oblasti vodosnabdijevanja; preko 3 miliona € čine bespovratna sredstva, a ostatak kreditna sredstva EIB; (vi) *Ulcinj* (lokacija PPOV će se odrediti nakon donošenja planskog dokumenta) za izgradnju kanalizacione mreže obezbijedeno je ukupno 5,2 miliona €, od čega 0,3 miliona € iz bespovratnih sredstava, a ostalo iz kredita EIB; sredstva neophodna za izgradnju PPOV biće definisana nakon završetka Studije izvodljivosti, čija je izrada u toku.

4.7.3. Regionalni razvoj

Ravnomjeran regionalni razvoj Crne Gore jedan je od prioriteta kojim koordinira Sektor za regionalni razvoj Ministarstva ekonomije. Cilj je povećati stepen razvijenosti manje razvijenih lokalnih samouprava i Sjevernog regiona, definisanog kao manje razvijenog, što bi se pozitivno odrazilo na njihovu konkurentnost i socio-ekonomske indikatore, odnosno u krajnjem stvorili bi se bolji uslovi za život građana.

U Strategiji regionalnog razvoja Crne Gore, 2010-2014. definisani su prioriteti razvoja posebno za sva tri regiona Crne Gore: Sjeverni, Središnji i Primorski. Kod sva tri regiona razvoj ljudskih resursa predstavlja jedan od prioriteta u okviru kojeg su uključene aktivnosti usmjerene i na razvoj i zaštitu prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Sektor za regionalni razvoj nije imao aktivnosti koje su direktno vezane za predmet ovog Izvršajta, ali svakako da podsticanje razvoja ima pozitivne efekte na sve građane, posebno građane Sjevernog regiona u kome živi značajan broj pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Stoga, u okviru aktivnosti realizovanih u 2012. godini izdvajamo sledeće:

- Ministarstvo ekonomije usvojilo je Akcioni plan za implementaciju Strategije regionalnog razvoja Crne Gore 2012-2014, za 2012-2014. godinu, kao i Strategiju za održivi ekonomski rast Crne Gore kroz uvođenje klastera, 2012-2016. sa Akcionim planom za implementaciju iste, čime je koncept klastera zvanično prepoznat i strategijski uobličen kao jedan od instrumenata politike regionalnog razvoja. Od ukupno 7 pilot klastera na kojima je rađeno u 2012. godini, 5 se nalazi u Sjevernom regionu i u pitanju su: klaster proizvođača i prerađivača mesa, klaster prerađivača drveta, klaster proizvođača konzumne pastrmke, klaster pikupljača i prerađivača pečurki, klaster proizvođača heljde.

- U cilju uspješne implementacije Strategije za održivi ekonomski rast Crne Gore kroz uvođenje klastera, 2012-2016. Ministarstvo ekonomije realizovalo je dva programa, Program podsticanja razvoja konkurentnosti preduzetnika, mikro, malih i srednjih preduzeća u Sjevernom regionu Crne Gore i manje razvijenim opštinama i Program podsticanja razvoja konkurentnosti preduzetnika, mikro, malih i srednjih preduzeća u Sjevernom regionu Crne Gore i manje

razvijenim opštinama, kojima se obezbjeđuju povoljniji uslovi finansiranja kroz subvencionisanje kamatne stope na direktne kredite Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore A.D, odnosno finansijska podrška za preduzetnike, mikro, mala i srednja preduzeća koji su dio klastera, radi prevazilaženja „uskih grla“ u poslovanju kroz nabavku proizvodne opreme, a na principu refundacije (povraćaja dijela troškova).

- Važno je pomenuti i podršku koju Ministarstvo ekonomije pruža jedinicama lokalne samouprave u izradi Strateških planova razvoja, što je prema Zakonu o regionalnom razvoju obaveza svih lokalnih samouprava. Takođe, u toku 2012. godine pripremljene su radne verzije Regionalnih razvojnih strategija za sva tri regiona Crne Gore i iste su u proceduri finalizacije, čime je njihovo usvajanje predviđeno u 2013. godini.

5. UNAPREĐENJE POLOŽAJA ROMSKE POPULACIJE⁶

Nastavljajući aktivnosti na socijalnoj integraciji Roma i Egipćana, Vlada Crne Gore, na sjednici od 05. aprila 2012. godine, usvojila je **Strategiju za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012-2016 i Akcioni plan za sprovođenje Strategije za 2012. godinu**. Strateški cilj koji se postavlja ovim dokumentom definisan je kao poboljšanje i unaprijeđenje položaja Roma i Egipćana u crnogorskom društvu, što treba da dovede do smanjenja razlika koje sada postoje između njihovog položaja i položaja ostalog stanovništva. U cilju praćenja realizacije aktivnosti, formirana je Komisija za praćenje sprovođenja Strategije. Komisiju sačinjavaju predstavnici institucija koje su prepoznate Strategijom i Akcionim planom kao nosioci pojedinih aktivnosti, kao i predstavnici Romskog savjeta u Crnoj Gori i romskih i egipćanskih nevladinih organizacija, koji je biran putem javnog poziva.

5.1. Pravni status

Definisanje statusa svakog pojedinca definiše korpus statusnih prava koja su mu na raspolaganju. Posjedovanje identifikacionih dokumenata predstavlja osnovni preduslov za uključivanje u društvo i smanjenje siromaštva romske i egipćanske populacije. Time se omogućava redovan pristup tržištu rada, socijalnoj zaštiti, zdravstvenim i obrazovnim uslugama, i svemu ostalom što predstavlja uslov za normalnu organizaciju života. Nažalost, izvjestan broj Roma i Egipćana, bilo da se radi o domicilnoj ili raseljeničkoj populaciji, ne posjeduje identifikaciona dokumenta. U pravcu rješavanja tih problema, u toku 2012. godine su sprovedene sljedeće aktivnosti:

- Organizovana je informativna kampanja u 7 opština, u formi okruglih stolova. Ovim oblikom kampanje je bilo obuhvaćeno oko 150 lica.
- Informisanje o statusnim pitanjima raseljenih i IRL je sadržaj i tekućih aktivnosti gdje se daje direktna informacija svakom licu zainteresovanom za rješavanje statusnih problema. Rok za rješavanje statusnih pitanja će biti produžen za godinu dana, tačnije, do 31.decembra 2013.god.

⁶ S obzirom na činjenicu teškog položaja romske populacije, a imajući u vidu i obaveze iz člana 7 Zakona o manjinskim pravima i slobodama („...kao i što veću integraciju Roma u društveni i politički život Crne Gore“), ovaj Izvještaj sadrži posebno poglavlje o koracima učinjenim na unapređenju položaja romske populacije za izvještajni period.

- Organizovano je 10 posjeta kosovskim opštinama kojim je obuhvaćeno 406 lica. Posjetom je obuhvaćeno 8 opština. Prilikom ovih posjeta je obezbijedeno oko 1.500 raznih dokumenata. IRL koja su obuhvaćena organizovanim putovanjem u mjesta porijekla po dokumente su materijalno i socijalno ugrožena ali najugroženija su lica sa posebnim potrebama i invalidna lica. Oko 10 lica iz najugroženije kategorije je putovalo u pratnji članova svoje porodice ili službenih lica ustanova u kojima borave.
- Od stupanja na snagu Zakona o strancima, zaključno sa 24. decembrom 2012. god., raseljena i interno raseljena lica su podnijela ukupno 8.902. zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja. (Od tog broja, raseljena lica 3.689 a IRL 5.213); pozitivno je riješeno 5.374 zahtjeva, negativno 26, a ostali zahtjevi su u postupku rješavanja (3.500). U istom periodu su raseljena i interno raseljena lica podnijela 353 zahtjeva za odobravanje privremenog boravka. Od ovog broja je pozitivno riješeno 102. a rješavanja po ostalim (251) zahtjevima je u toku.
- Utvrđeno je da se naknadni upis u matični registar djece rodene izvan zdravstvenih ustanova u Crnoj Gori vrši na osnovu Zakona o matičnim registrima, kroz vođenje upravnog postupka po kojem će se prikupljati svi potrebni dokazi. Da bi se prevazišao i umanjio problem, predložena je dopuna postojećeg Zakona o vanparničnom postupku.
- Licima koja se direktno obrate ili u toku informativnih kampanja, a nalaze se u riziku od apatridije, daju se informacije o mogućnostima i načinu rješavanja tog problema kod nadležnih službi i u mjestima porijekla. U direktnoj službenoj komunikaciji kao i u toku informativne kampanje, sa licima koja nisu registrovana u matičnoj ili knjizi državljana (oni ili članovi njihovih porodica) skreće se pažnja i daju se informacije o nužnosti i načinu rješavanja tog problema i upućuju se na odgovarajuće nadležne službe.
- U svakodnevnoj komunikaciji sa lokalnim službama i u toku informativne kampanje, predstavnici lokalnih službi kao i raseljena lica RE populacije, učesnici kampanja, obavještavani su o specifičnosti potreba ove populacije i obavezi posebnog pristupa u rješavanju njihovih problema.

5.2. Obrazovanje

Programi uključivanja dece RE populacije kontinuirano se sprovode na svim nivoima vaspitanja i obrazovanja, a najznačajnije aktivnosti u 2012. godini su bile:

- Nastavljena aktivnost desegregacije: deca sa Kampa Konik se uključuju u gradske škole i obezbijeden im je prevoz (za prvo polugodište školske 2012/13 u saradnji Ministarstva prosvjete i UNHCR dok se ne stave u funkciju i registruju 2 kombija koje je Ministratsvo obezbijedilo školi „Božidar Vuković Podgoričanin“ za ove svrhe). Ministratsvo za ljudska i manjinska prava podržalo je finansijski Ministarstvo prosvjete za ovu aktivnost.

- U toku je implementacija projekta „Podrška punom procesu socijalne inkluzije“ kroz program IPA 2010. Podciljevi projekta se odnose na: poboljšanje mehanizama za prikupljanje podataka i njihovo korišćenje; razvijanje modela pripremnog vrtića: definisanje načina za angažovanje i identifikacija sredstava za RE asistente i prevencija napuštanja školovanja u 8 pilot škola.

- Realizovana aktivnost pripremnih vrtića za decu RE populacije tokom posljednje dvije sedmice juna mjeseca 2012. Umjesto, inicijalno, dvije planirane grupe, svaka sa po 15-oro dece (ukupno 30), jedne u Nikšiću i jedne u Podgorici, rezultat je takav da je 161 dijete uključeno u pilot vrtić. Razlog zbog čega je proširen broj je veliko interesovanje dece i porodica pa je

uslijedio zahtjev Zavoda za školstvo da se omogući da se sva đeca obuhvate i svima pruže jednake šanse. Na dvije lokacije đeca su bila razvrstana u sedam grupa: dvije u Nikšiću, pet u Podgorici. Sva đeca su upisana u prvi razred osnovne škole.

- Na zahtjev JU OŠ “Mileva Lajović Lalatović” opredijeljen je kombi za prevoz RE đece. Očekuje se da bude stavljen u funkciju od II polugoda školske 2012/13 godine.

- U finalnoj je fazi izrada Priručnika za buduće pripremne vrtiče, kao i Nastavnog plana i programa za pripremne vrtiče koji će biti upućen na usvajanje Nacionalnom savjetu za obrazovanje.

- Za potrebe projekta otpočelo se definisanjem mehanizama angažovanja RE asistenata, kao i opis njihovog posla koji, prevashodno treba da napravi distinkciju između RE medijatora i asistenta.

- U toku je aktivnost usmjerena na prevenciju napuštanja školovanja kroz razvoj mehanizama detekcije i case management. Ona se odvija u 8 pilot škola (4 u Podgorici, 2 u Nikšiću, po jedna u Tivtu i Beranama). Redovno se odvijaju obuke zaposlenih, kroz direktno praćenje rada u školama se primjenjuju nove vještine, i u saradnji sa zaposlenima razvijaju formulari, obrasci koji će pomoći u uspostavljanju mehanizama prepoznavanja đece koja su u riziku od napuštanja školovanja, odnosno produžavanju njihovog boravka u školi.

- U saradnji Ministarstva za ljudska i manjinska prava i Ministarstva prosvjete i u 2012. godini obezbijedeni su udžbenici za sve učenike RE populacije koji su upisani u I, II i III razred osnovne škole na teritoriji cijele Crne Gore. Obezbijedeno je 882 kompleta udžbenika, i to za I razred 298, za II razred 327 i za III razred 257. Udžbenici su distribuirani na početku školske godine direktorima škola, po njihovom ranije pripremljenom spisku. Za realizaciju ove aktivnosti je ukupno izdvojeno 46.841 eura.

- Nastavljen je i program stipendiranja i pomoći u obrazovanju za sve srednjoškolce i studente. Ovaj program je realizovan u saradnji sa Institutom za socijalnu inkluziju. U 2012. godini je povećan broj i srednjoškolaca (75) i studenata (9), a za ovu aktivnost je izdvojeno 75.600 eura. Takođe, studentima je od strane Ministarstva za ljudska i manjinska prava obezbijedeno i studijsko putovanje u Hrvatsku.

- Aktuelna su dva projekta u saradnji sa Romski obrazovnim fondom, i to: “Školski klubovi pomoći RE đeci” – u školi “Božidar Vuković Podgoričanin”, u okviru koga se za đecu sa Kampa Konik koja su izložena nedavnim požarom organizuju ples, sportske i umjetničke radionice, i sl. Drugi projekat “Urgentna podrška ranom razvoju RE đece” se odvija u vrtiću “Đina Vrbica” u objektu u naselju Konik kroz socio - edukativne aktivnosti za dodatnu grupu od 90-oro đece.

- Centar za stručno obrazovanje je realizovao projekat “Korak po korak – Promjena“, podržan od strane UNESCO, radi razumijevanja roditeljske uloge u procesu podizanja i vaspitanja đece. 392 odraslih polaznika pohađalo je program osnovnog obrazovanja odraslih, 20 polaznika je završilo program elementarnog funkcionalnog opismenjavanja, a 47 je završilo program osposobljavanja za jednostavna zanimanja.

- Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Ministarstvo prosvjete sprovode projekat “SIMPLE” u dijelu aktivnosti kampanje/konkursa “Biti drugi”, u okviru programa Adriatic IPA.

5.3. Zapošljavanje i prava iz radnog odnosa

Na dan 31.12.2012. godine, na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore nalazilo se 1012 lica koja su se deklarirala kao pripadnici populacije Roma i Egipćana, od kojih žena 427

(42,19%). U periodu od 01.01.2012 – 31.12.2012. godine na evidenciju Zavoda za zapošljavanje prijavilo se 106 lica koja su se deklarirala kao Romi i Egipćani, od čega 38,67% žena. Gotovo svi novoprijavljeni (96,22%) su lica bez zanimanja i stručne spreme, 2,83% lica su sa završenim III stepenom stručne spreme (svi muškog pola) i 0,94% ili jedno lice muškog pola, sa završenim VII stepenom stručne spreme.

U periodu 01.01.2012 – 31.12.2012. godine u programe aktivne politike zapošljavanja uključeno je 88 lica koja se deklariraju kao Romi i Egipćani (8,69% od ukupnog broja registrovanih nezaposlenih Roma i Egipćana na 31.12.2012. godine).

- U javni rad „Neka bude čisto“ uključena su 23 lica koja se deklariraju kao Romi i Egipćani, u periodu 15.05.2012 - 12.09.2012. godine (21,69% od ukupnog broja učesnika).
- U program obrazovanja i osposobljavanja za zanimanje „frizer za žene“, koji se realizovao u Podgorici, uključeno je osam polaznika RE populacije, od kojih pet žena. Svi polaznici su sa uspjehom završili program.
- U dva lokalna javna rada „Asistent u nastavi romske djece“, koji su se realizovali u Podgorici i Nikšiću, uključena su četiri lica romske nacionalnosti (jedna žena).

U toku 2012. godine 53 lica RE populacije angažovana su na sezonskim poslovima (20 žena). Najveći broj lica koja su angažovana na sezonskim poslovima nalazi se na evidencijama Biroa rada Podgorica i Herceg Novi (Podgorica – 20 lica, od kojih jedna žena, Herceg Novi – 20 lica, od kojih 13 žena), zatim Biroa rada Nikšić – pet lica (dvije žene), Biroa rada Bar – četiri lica (dvije žene), Biroa rada Bijelo Polje – dva lica ženskog pola i Biroa rada Berane – dva lica muškog pola.

Anketa poslodavaca 2011/2012, kao dio redovne istraživačke aktivnosti Zavoda za zapošljavanje, obuhvatila je anketiranje 1456 poslodavaca u 21 opštini u Crnoj Gori. Anketa je obuhvatala i pitanja o zapošljavanju romske populacije i o namjeri poslodavaca da zaposle pripadnike ove populacije u narednom periodu, i imala je za cilj kako utvrđivanje potreba poslodavaca za zapošljavanjem RE populacije, tako i informisanje poslodavaca i smanjenje predrasuda prema ovoj populaciji u oblasti zapošljavanja i radnih odnosa. 19% anketiranih poslodavaca se izjasnilo da su spremni zaposliti lica iz populacije RE (Anketa 2010 – 5%), dok planiraju zapošljavanje 450 lica.

5.4. Zdravstvena, socijalna i dječija zaštita

Normativni okvir za ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu definisan je između ostalog, Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o zdravstvenom osiguranju. U zdravstvenom sistemu ne vode se evidencije koje su zasnovane na etičkoj, nacionalnoj ili nekoj drugoj pripadnosti korisnika zdravstvene zaštite. Zakonom o zdravstvenom osiguranju je obezbijeđeno da socijalno ugrožena kategorija, nezaposleni, djeca do osnovne škole, a ako se školuju do završetka srednjeg ili visokog obrazovanja, žene u toku trudnoće godinu dana nakon porođaja, stariji od 65 godine i oboljeli od zaraznih bolesti ne učestvuju u troškovima liječenja, što znači da imaju besplatnu zdravstvenu zaštitu. Ustanovljavanjem Kampa I i Kampa II u Podgorici, funkcioniše odgovarajuća ambulanta kako za djecu tako i za odrasle s tim što pripadnici romske i egipćanske populacije ostvaruju zdravstvenu zaštitu na svim lokacijama zdravstvenih ustanova. U cilju ostvarivanja odnosno dobijanja usluga reproduktivnog i seksualnog zdravlja i ova populacija usmjerena je ka izabranim ginekolozima u domovima zdravlja, te se i porođaj može ostvariti u svakom porodilištu u Crnoj Gori. U cilju prevencije od raznih bolesti djeci pripadnike

romske i egipćanske populacije, koji nemaju svog izabranog pedijatra i koji ne idu u školu a borave u kolektivnom smještaju vakcinacija je vršena u tom naseljima. U tom smislu Institut za javno zdravlje organizovao je povremene kampanje što je rezultiralo visokim procentom pokrivenosti (za pojedine bolesti i do 98%).

Aktivnosti u 2012. godini su sprovedene kako na monitoringu zdravstvenog stanja i zdravstvenih Roma i Egipćana tako i putem edukativno – informativnih radionica javnih poziva, putem sredstava javnog informisanja za preglede i vakcinacije sa urađenim i distribuiranim brošurama za žene, mlade i djecu. Brošure su imale za cilj upoznavanje romske i egipćanske populacije sa pravima i mogućnostima u ostvarivanju svih vidova zdravstvene zaštite, a prije svega imali su za cilj preventivni karakter.

Tokom izvještajnoj perioda u više navrata vođeni su pregovori sa NVO sektorom koji se bavi pravima romske i egipćanske populacije u cilju potpisivanja Memoranduma o saradnji. Ipak, ostvarena je odgovarajuća saradnja sa nevladinim sektorom kako u direktnim kontaktima tako i u okviru održanih okruglih stolova ili radionica što je obostrano dalo određene pozitivne rezultate, a uticalo je na unapređenje znanja kako zdravstvenih radnika u odnosu na specifičnosti RE populacije tako i na karakter znanja, stavova, ponašanja i predrasuda ove populacije, a posebno mladih vezani za HIV/AIDS, korišćenje alkohola, posledice nasilja i povreda u djetinjstvu, kao i štetnosti upotrebe duvana.

Normativni okvir za ostvarivanje prava na socijalnu zaštitu definisan je između ostalog, Zakonom o socijalno i dječijoj zaštiti. Novi Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti se nalazi u skupštinskoj proceduri. U sistemu socijalne i dječije zaštite pripadnici romske i egipćanske populacije nijesu prepoznati kao posebne kategorije ne vode se evidencije koje su zasnovane na etičkoj, nacionalnoj ili nekoj drugoj pripadnosti.

Informisanje interno raseljenih lica RE populacije o načinu ostvarivanja prava u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti je aktivnost koja se sprovodi u svim opštinama u Crnoj Gori. Tokom izvještajnog perioda predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja, Zavoda za zbrinjavanje izbjeglica, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva zdravlja, Zavoda za zapošljavanje i Cevenog krsta su u trinaest opština sprovedli informativnu kampanju. Radna grupa za informativnu kampanju je krajem februara pripremila plan aktivnosti novog kruga informativnih sesija za RE populaciju uključujući i interno raseljena lica sa Kosova koja žive u Crnoj Gori.

U oktobru 2012. godine je potpisan Sporazum o saradnji između Ministarstva rada i socijalnog staranja i OESC-om na projektu“ Najbolja praksa za uključivanje Roma”. Ovoj sporazum između ostalog precizira i angažovanje romskih asistenata (medijatora) u stručnim timovima u centrima za socijalni rad i drugim ustanovama socijalne zaštite.

Povodom novogodišnjih praznika, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je djeci u Bijelom Polju, Pljevljima, Nikšiću i Podgorici podijelilo novogodišnje paketiće. U Podgorici je za svu djecu iz kampa Konik koji pohađaju predškolske i osnovnoškolske ustanove organizovana i prigodna pozorišna predstava.

5.5. Nasilje nad ženama i nasilje u porodici

Kada je u pitanju postizanje cilja eliminacija svih oblika diskriminacije nad ženama i djevojčicama romske i egipćanske populacije, Odjeljenje za rodnu ravnopravnost je tokom 2012. godine organizovalo niz aktivnosti, naročito u odnosu na pitanje suzbijanja ranih i prilisinih brakova među ovom populacijom.

Ministarstvo za ljudska i manjinska priključilo se kampanji ženskih romskih organizacija protiv ranih i prisilnih brakova kod Romske i Egipćanske populacije. U tom smislu, urađeni su intervjui sa 8 žena iz četiri crnogorske opštine koje su ispričale svoja lična iskustva ranih i prisilnih brakova. Na osnovu intervjua urađen je desetominutni film u kojem je prikazana ispovjest pripadnice ove populacije. Film je emitovan na Javnom servisu RTCG u emisiji „Otvoreno“ koja je organizovana u okviru kampanje 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama, uz prisustvo svih relevantnih predstavnika državnih institucija i civilnog sektora. Takođe, štampana je knjiga „Ugovoreni brakovi- ispovijesti Romkinja i Egipćanki iz Crne Gore“, koja sadrži svih osam intervjua. Ovi materijali su distribuirani osnovnim školama u Crnoj Gori u cilju prevencije napuštanja škole od strane djevojčica i edukacije o ovom problemu.

Takođe, organizovan je dvodnevni seminar za romske aktivistkinje na kojem se govorilo o pojmovima rodne ravnopravnosti, međunarodnim i domaćim pravnim okvirom, te zakonodavstvu iz oblasti nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Cilj je jačanje kapaciteta Romkinja za bavljenje problemom rodne ravnopravnosti i nasilja nad ženama.

5.6. Kulturni i jezički identitet

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je na romski jezik obezbjedilo prevod i štampanje publikacije najznačajnijih propisa: Ustava Crne Gore, Zakona o manjinskim pravima i slobodama, Zakona o zabrani diskriminacije, Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda, Zakona o medijima, Zakona o javnim radio-difuznim servisima, Zakona o slobodnom pristupu informacijama, Zakona o medijima, Deklaracije UN o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih jezičkih manjina, Okvirne konvencije SE za zaštitu nacionalnih manjina i Evropske povelje o regionalnim i manjinskim jezicima. Takođe, Strategija za poboljšanje položaja Roma i Egipćanau Crnoj Gori 2012-2016 je prevedena na engleski i romski jezik i publikovana.

U organizaciji Ministarstva, u junu 2012. godine je održan „Ljetnji kamp romskog jezika“. Najboljim đacima osnovnih škola (njih 15) je obezbjeđen sedmodnevni boravak u Bijeloj, uz nastavu romskog jezika predavača iz Subotice.

Tradicionalno, povodom 8. aprila, Svjetskog dana Roma, Ministarstvo organizuje niz manifestacija. I 2012. godine je ovaj datum obilježen dodjelom nagrade za najbolji novinarski rad na temu socijalne inkluzije Roma, podržana je pozorišna predstava izvedena u tri crnogorska grada (Podgorica, Nikšić i Herceg Novi), podržan je prvi »Romski bal« i organizovana konferencija za medije. Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina obilježio je 8. april – Svjetski dana Roma i to Promocijom knjige „Svjetlost u ponoć“ Ruždije–Rusa Sejdovića i promocijom drugog broja prvog romskog časopisa u Crnoj Gori „Alav – Riječ“.

Tradicionalna manifestacija „Dani kulture manjina 2012“, koja se ove godine održavala pod sloganom „Za ruke se držimo“, započeta je Etno-koncertom, koji je održan 27. septembra u Crnogorkom narodnom pozorištu. Učestvovalo je preko 200 izvođača, među kojima i romski folklorni ansambl i orkestar. I u okviru drugih programa u organizaciji Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina obuhvaćena je i kultura Roma i Egipćana.

5.7. Informisanje

Zakonima iz oblasti medija, usaglašenim sa međunarodnim standardima, u okviru temeljnog ljudskog prava na informisanje, apostrofiraju se potrebe pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica za informisanjem na maternjim jezicima.

Ministarstvo kulture nastavlja sa implementacijom medijske regulative kroz različite mjere za ostvarivanje i unapređenje prava na informisanje pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih zajednica na svom jeziku. Redovno se planiraju sredstva u budžetu Crne Gore za proizvodnju i emitovanje zakonom utvrđenih programskih sadržaja nacionalnog javnog servisa RTCG u cilju ostvarivanja prava na informisanje na jezicima nacionalnih i etničkih grupa. Kada je riječ o romskoj manjinskoj zajednici u 2012. godini, po ustaljenoj programskoj šemi, realizovani su na nacionalnom javnom servisu RTCG programi:

- Radio CG realizovao je 24 informativne emisije pod nazivom „Glas Roma“ u trajanju po 30 minuta. Dinamika realizacije je petnaestodnevna, a emituju se se ponedjeljkom u 19.30.časova i predstavljaju sopstvenu produkciju. U ovim emisijama pretežno se koristi romski jezik, a govorni sadržaj ilustrovan je romskom muzikom. Dominiraju teme o aktuelnim životnim pitanjima u kontekstu integracije romskog stanovništva u crnogorske društvene tokove, poput stambenih problema, problema zapošljavanja, komunikacija, obrazovanja, kulture isl. Takođe su zastupljene i informacije o radu nevladinih organizacija koje se bave integracijom Roma u društvene tokove.
- Televizija Crne Gore - u okviru serijala Mostovi posvećenog kulturi, tradiciji i položaju manjinskih naroda u Crnoj Gori 2012. godine su emitovane sljedeće emisije posvećene Romima u trajanju po 25 minuta: Glasila Roma u Crnoj Gori, Stari romski zanati, Svjetski dan Roma, Od Kuća do Kelna i Portret romskog pisca Ruždije Sejdovića. Emisije su emitovane premijerno i u repriznom terminu. Serijal je zbog ljetnje programske šeme obnovljen krajem prošle godine. Prilozi posvećeni Romima emitovani su i u okviru serijala Putevima života i u emisijama o izbjeglim i raseljenim licima kako bi na autentičan način prikazao život ove populacije.

Takođe, realizuju se u kontinuitetu planirana sredstava u budžetu Crne Gore za medijsku prezentaciju Dekade uključenja Roma 2005-2015 kroz različite aktivnosti kojima se promovise socijalna integracija RE populacije u Crnoj Gori. Ministarstvo je u 2012. godini sufinansiralo više takvih projekata:

- izradu 2 TV spota posvećena pitanjima o značaju posjedovanja ličnih dokumenata RE populacije, u realizaciji ACTUAL PRESSA d.o.o.iz Nikšića;
- prevod Zakona o slobodnom pristupu informacijama na romski jezik – projekat Ministarstva kulture i OSCE Misije u Crnoj Gori;
- sufinansiranje projekta-tv film »Kralj diskova«, autora Mirka Boškovića, o položaju raseljenih osoba u izbjegličkim kampovima na Koniku u Podgorici kako bi se skirenila pažnja javnosti na njihove probleme.

Ministarstvo raspisuje godišnji konkurs za najbolji medijski istraživački prilog na temu socijalne integracije Roma u Crnoj Gori, a pravo učešća imaju crnogorski štampani i elektronski mediji. U 2012. godini najbolji prilog je bio serijal od 24 emisije na temu „Obrazovanje Roma u Bijelom Polju“, novinarka Radija Bijelo Polje.

5.8. Stanovanje

Uslovi stanovanja predstavljaju jedno od najbitnijih mjerila životnog standarda. Ne postoje precizni podaci o objektima u kojima stanuje romska i egipćanska populacija, bilo da se

radi o uslovnim ili neuslovnim objektima. Opšte je zapažanje da su uslovi stanovanja većine Roma i Egipćana u Crnoj Gori ispod minimalnih nacionalnih i međunarodnih standarda stanovanja.

Cilj izrade Zakona o socijalnom stanovanju je utvrđivanje zakonskog okvira za obezbjeđivanje adekvatnog standarda stanovanja za sva domaćinstva koja sa stanovišta zarada imaju problem u ostvarivanju pristupa pristojnom stanovanju na tržištu. Donošenjem Zakona o legalizaciji neformalnih objekata izvršice se uređenje oblasti nelegalne gradnje. Većina neformalnih objekata je privedena namjeni i useljena, znatan broj je uklopljen u planska dokumenta, a uklanjanje objekata zahtijeva značajna finansijska sredstva, koja obuhvataju i uklanjanje građevinskog otpada i rješavanje alternativnog smještaja za vlasnike neformalnih objekata i članove njegovog porodičnog domaćinstva. Zakona o legalizaciji neformalnih objekata je dostavljen Skupštini Crne Gore na razmatranje i donošenje.

U cilju poboljšanja uslova stanovanje RE populacije u toku 2012. godine su realizovane sljedeće aktivnosti:

- U cilju saniranja objekata stanovanja koji su uništeni-oštećeni usljed elementarnih nepogoda početkom 2012. godine, iz Budžeta Glavnog grada – Podgorice opredijeljena su novčana sredstva u iznosu od 7.803,34 € za nabavku građevinskog materijala za 7 porodica. Nabavka građevinskog materijala izvršena je preko Agencije za stanovanje Podgorica.
- U cilju rješavanja stambene situacije građana romske nacionalnosti dodijeljene su 4 stambene jedinice u objektu „DUP-Servisno skladišna zona“ UP 14. Veličina stanbenih jedinica kreće se oko 47 m².
- U cilju poboljšanja uslova života Roma i Egipćana, Skupština Glavnog grada – Podgorice je na sjednici održanoj dana 16. februara 2012. godine, donijela Odluku o učešću Glavnog grada – Podgorice u izgradnji objekta kolektivnog stanovanja sa pratećim sadržajima, za potrebe projekta rješavanja stambenih pitanja interno raseljenih lica i stanovnika kampa Konik. Ovom Odlukom je odobreno učešće Glavnog grada – Podgorice u izgradnji objekta kolektivnog stanovanja sa pratećim sadržajima, čiji je nosilac Vlada Crne Gore – Ministarstvo rada i socijalnog staranja. Glavni grad je ustupio građevinsko zemljište površine cca 13,87 ha na području Detaljnog urbanističkog plana „Konik – Vrela Ribnička II“ u Podgorici, kao i naknada za komunalno opremanje građevinskog zemljišta do granica urbanističke parcele. Takođe, Skupština Glavnog grada – Podgorice je usvojila Generalni i Detaljni urbanistički plan „Konik - Vrela ribnička II“ u Podgorici, a što je stvorilo pretpostavke za realizaciju IPA Projekta „Identifikovanje trajnih rješenja za interno raseljena lica i stanovnike kampa Konik“ - faza I, čija realizacija treba da otpočne početkom 2013. godine, u vrijednosti od 3.000.000,00 €. Ovim projektom je planirana izgradnja 90 stambenih jedinica na području zone A na Koniku, izgradnja višenamjenskog centra kao i sredstva za obrazovanje i zapošljavanje ove populacije. Ministarstvo rada i socijalnog staranje je nosilac projekta.
- U požaru, koji je 24.07.2012. godine, izbio na Vrelima Ribničkim, uništeno je naselje Kamp Konik I i tom prilikom je izgorjelo 29 baraka, odnosno 150 porodica sa 800 članova je ostalo bez krova nad glavom. Službe Glavnog grada odredile su lokaciju za podizanje šatorskog naselja. Glavni Grad je sa svojom komunalnom službom raščistio opožareni teren i izvršio tamponiranje podloge za podizanje šatora. Takođe, Glavni Grad je obezbijedio i hranu u vrijednosti od 21.948.79 €, javnu rasvjetu na pomenutoj lokaciji

kao i vodu za piće i tehničku upotrebu. Ukupan iznos za usluge Službi Glavnog grada je 33.408,15 €. U ovu cijenu nisu uračunati troškovi radne snage za pojedine Službe. Takođe, nisu uračunate u cijenu usluge JP Vodovod i kanalizacija, kao i usluge JP Čistoća, koje su svakodnevno bile na terenu.

- U novembru 2012. godine postavljeno je 210 kontejnera, za 156 porodica za ukupno 792 osobe (1.322.972,00 eura).
- Pokrenuta je procedura kod Ambasade SAD za nabavku još 100 kontejnera za smještaj porodica iz Kampa Konik II.

5.9. Učešće u javnom i političkom životu

Osnovni cilj Strategije, poboljšanje položaja romske i egipćanske populacije i njeno uključenje u društvene tokove nije moguće ostvariti bez adekvatnog učešća Roma i Egipćana u javnom i političkom životu. To je važan i neophodan segment ukupne kulturne i socijalne emancipacije romske i egipćanske zajednice, ali i vrlo bitan i konkretan činilac borbe protiv diskriminacije, za jednakopravan i ravnopravan tretman Roma i Egipćana kao građana i kao kolektiviteta. U ovom pogledu je postignut određeni pomak koji se ogleda u formiranju i djelovanju različitih nevladinih organizacija, koje se sve više uključuju u rješavanje prethodno pomenutih egzistencijalnih pitanja ove grupacije. Takođe, s obzirom na značajnu ulogu i ingerencije date Zakonom o manjinskim pravima i slobodama, od velike važnosti je konstituisanje i djelovanje Romskog savjeta. Romski savjet je u 2012. godini finansiran iz sredstava Ministarstva za ljudska i manjinska prava, u ukupnom iznosu od 50.000 eura.

Nastavljen je projekat sa OEBS-om vezan za izradu lokalnih akcionih planova za Rome u opštinama Ulcinj, Berane i Bijelo Polje. U toku 2013. godine se očekuje sa lokalni parlamenti u ovim opštinama usvoje ovaj dokument.

Kroz učešće u radu Nadzornog odbora, Crna Gora je nastavila sa svojom participacijom u projektu „Dekada uključenja Roma 2005-2015“. Treba napomenuti da Crna Gora u junu 2013. Godine, od Republike Hrvatske, preuzima predsjedavanje ovim procesom, što će iiskivati dodatne napore i pripreme. Crna Gora aktivno participira i u procesu standardizacije romskog jezika, sa sjedištem u Sarajevu.

SADRŽAJ

1.UVOD	2
2.PRAVNI OKVIR ZAŠTITE MANJINSKIH NARODA I DRUGIH MANJINSKIH NACIONALNIH ZAJEDNICA U CRNOJ GORI	2
3.INSTITUCIONALNI OKVIR ZAŠTITE MANJINSKIH NARODA I DRUGIH MANJINSKIH NACIONALNIH ZAJEDNICA.....	4
3.1. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava.....	4
3.2. Savjeti manjina.....	4
3.3. Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava	4
3.4. Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina.....	5
4.OBLASTI ZAŠTITE PRAVA	5
4.1. Zabrana i zaštita od diskriminacije	5
4.2. Obrazovanje	6
4.3. Kultura	8
4.4. Informisanje	12
4.5. Upotreba jezika i pisma	17
4.6. Učešće u javnom životu i politička participacija	18
4.7. Razvojna i ekonomska politika	20
4.7.1. Izrada planskih dokumenata	20
4.7.2. Prioritetni infrastrukturni objekti	20
4.7.3. Regionalni razvoj	22
5. UNAPREĐENJE POLOŽAJA ROMSKE POPULACIJE	23
5.7. Pravni status	23
5.8. Obrazovanje	24
5.9. Zapošljavanje i prava iz radnog odnosa	25
5.10. Zdravstvena, socijalna i dječija zaštita	26
5.11. Nasilje nad ženama i nasilje u porodici	27
5.12. Kulturni i jezički identitet	28
5.13. Informisanje	28
5.14. Stanovanje	29
5.15. Učešće u javnom i političkom životu	31